

บทที่ 4

แนวทางการใช้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 กับงานผ้าไหมสุรินทร์

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ถือเป็นกฎหมายลิขสิทธิ์ฉบับปัจจุบัน ซึ่งกฎหมายลิขสิทธิ์ฉบับนี้ถูกใช้เป็นแนวทางพิจารณาและการศึกษา เพื่อให้เกิดภาพความเข้าใจว่า ขณะนี้นักกฎหมายไทยสามารถใช้และตีความพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 กับงานผ้าไหมสุรินทร์ และได้เช่นใด ในบทนี้จึงนำเสนอถึงความหมายของคำว่า “ลิขสิทธิ์” แนวความคิดพื้นฐานของกฎหมายลิขสิทธิ์ ความสัมพันธ์พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ไทยในเวทีระหว่างประเทศ หลักทั่วไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์ งานผ้าไหมถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์เช่นใด วิธีการได้ไปซึ่งความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ สิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ สิทธิของผู้สร้างสรรค์ การละเมิดลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหมและผลทางกฎหมาย อายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ และข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ต่อไปเป็นลำดับ

4.1 ความหมายของคำว่า “ลิขสิทธิ์”

คำว่า “ลิขสิทธิ์” เป็นคำที่มีคำจำกัดความที่หลากหลาย โดยนักกฎหมายแต่ละท่านต่างให้คำนิยาม เพื่ออธิบายถึงคำว่า “ลิขสิทธิ์” ไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “ลิขสิทธิ์” ไว้ว่า ลิขสิทธิ์ หมายถึงความคุ้มครองอันชอบด้วยกฎหมายของผู้สร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ เพราะเหตุที่ผู้สร้างสรรค์ได้ผลิตงานขึ้นมา โดยเนื้อหาแห่งความคุ้มครองลิขสิทธิ์ประกอบไปด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจและธรรมสิทธิ¹

ชนะเลิศ ผดุงจิตติ ได้ให้คำจำกัดความว่า “ลิขสิทธิ์” ไว้ว่า ลิขสิทธิ์ หมายถึงความว่า สิทธิเพียงผู้เดียวที่กระทำการใด ๆ ตามพระราชบัญญัตินี้เกี่ยวกับงานที่ผู้สร้างสรรค์ได้ทำขึ้น (ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 4)²

ราชบัณฑิตยสถาน ลิขสิทธิ์ หมายถึงความว่า น. สิทธิแต่ผู้เดียวที่กฎหมายรับรองให้ผู้สร้างสรรค์กระทำการใด ๆ เกี่ยวกับงานที่ตนได้กระทำขึ้น อันได้แก่ สิทธิที่จะทำซ้ำ คัดแปลง

¹ WIPO, Collective management of copyright and related rights, April 4, 20002

² ชนะเลิศ ผดุงจิตติ. พจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติรัฐ, 2549), น.279

หรือนำออกโฆษณา ไม่ว่าในรูปลักษณะอย่างไรหรือวิธีใด รวมทั้งอนุญาตให้ผู้อื่นนำงานไปทำ เช่นว่านั้น³

Simon & Schuster, Inc. ลิขสิทธิ์ หมายความว่า สิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการเผยแพร่ต่อสาธารณชน การขาย เป็นต้น และสิทธินี้มีแก่นงานวรรณกรรม หรืองานศิลปกรรม ด้วยการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์⁴

มาตรา 4 แห่งพ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 บัญญัติว่า “ลิขสิทธิ์ หมายความว่า สิทธิแต่ผู้เดียวที่จะทำการใด ๆ ตามพระราชบัญญัตินี้เกี่ยวกับงานที่ผู้สร้างสรรค์ได้ทำขึ้น”

ดังนั้นคำว่า “ลิขสิทธิ์” ย่อมหมายถึง สิทธิเพียงผู้เดียวของผู้สร้างสรรค์ ในฐานะที่ผู้สร้างสรรค์คือเจ้าของลิขสิทธิ์ เพื่อให้เจ้าของลิขสิทธิ์มีสิทธิเพียงผู้เดียวในการแสวงหาผลตอบแทนจากงานสร้างสรรค์ ทั้งนี้ไม่ว่า การทำซ้ำ การดัดแปลง การเผยแพร่ต่อสาธารณชน หรือนำออกโฆษณาด้วยวิธีการใด โดยสิทธิแต่เพียงผู้เดียวตามกฎหมายลิขสิทธ์นี้ย่อมเป็นไปตามที่พระราชบัญญัติลิขสิทธ์ พ.ศ.2537 กำหนดไว้

4.2 แนวความคิดพื้นฐานตามกฎหมายลิขสิทธ์

แนวความคิดพื้นฐานตามกฎหมายลิขสิทธ์มีสาระสำคัญอยู่บนพื้นฐานสิทธิ 2 ประการคือ

ประการแรก แนวความคิดด้านความเป็นธรรมแก่ผู้สร้างสรรค์ เนื่องด้วยงานสร้างสรรค์แต่ละชิ้นย่อมเกิดขึ้นจากสติปัญญา ความเชี่ยวชาญ ความอดุสาหะ และจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ ซึ่งผู้สร้างสรรค์จะต้องทุ่มเททั้งกำลังทรัพย์และสติปัญญาอย่างมาก จนบังเกิดงานสร้างสรรค์อันเป็นคุณประโยชน์ต่อสังคม ด้วยเหตุนี้เพื่อความเป็นธรรมแก่ผู้สร้างสรรค์ และเพื่อการตอบแทนแก่ผู้สร้างสรรค์ สังคมจึงควรมอบสิทธิพิเศษแก่ผู้สร้างสรรค์ ทำให้ผู้สร้างสรรค์สามารถเก็บเกี่ยวผลตอบแทนจากงานสร้างสรรค์ของตนได้ภายในระยะเวลาอันจำกัด⁵

ประการที่สอง แนวความคิดด้านประโยชน์ของสังคม ความก้าวหน้าของสังคมมนุษย์ ย่อมขึ้นอยู่กับผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ โดยเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่า การพัฒนางานสร้างสรรค์ของมนุษย์ย่อมมีพื้นฐานจากการต่อยอดความคิดจากงานสร้างสรรค์ชิ้นอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้

³ ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, 2544), น.288

⁴ Simon & Schuster, Inc. Webster's New World Dictionary and Thesaurus. (New York : A Simon & Schuster Macmillan Company, 1996), p.134

⁵ Stephen M. Stewart. International Copyright and Neighboring Rights. (London : Butterworth, 1983), p.3-4

แม้ว่าผู้สร้างสรรค์สมควรได้รับสิทธิแต่เพียงผู้เดียว เพื่อการแสวงหาประโยชน์จากงานสร้างสรรค์ของตน แต่สังคมก็สมควรได้รับสิทธิพิเศษบางประการ หากสาธารณชนประสงค์จะใช้ประโยชน์จากสร้างสรรค์ชิ้นนั้น กฎหมายลิขสิทธิ์จึงสร้างระบบกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของสังคมด้วย ในเวลาเดียวกับที่กฎหมายลิขสิทธิ์มอบสิทธิพิเศษแก่ผู้สร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์

ภายใต้กรอบแนวคิดพื้นฐานตามกฎหมายลิขสิทธิ์ทั้งสองประการ ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์จึงเป็นระบบที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิด คือ หลักการถ่วงดุลระหว่างผลประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์และผลประโยชน์ของสังคม เมื่อสังคมได้รับประโยชน์จากงานสร้างสรรค์อันมีลิขสิทธิ์ กฎหมายลิขสิทธิ์จึงสมควรมอบสิทธิทางเศรษฐกิจแก่ผู้สร้างสรรค์ เพื่อการแสวงหาประโยชน์จากงานสร้างสรรค์ กฎหมายลิขสิทธิ์จึงเป็นทั้งกลไกสร้างแรงจูงใจแก่ผู้สร้างสรรค์และระบบการสนับสนุนส่งเสริมการสร้างสร้งงาน รวมทั้งระบบรักษาผลประโยชน์ของสังคม อันนำมาสู่ความเจริญรุ่งเรืองของสังคม เนื่องด้วยผลงานสร้างสรรค์เหล่านี้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในสังคม

4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ไทยกับสนธิสัญญาระหว่างประเทศ

นับแต่โลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เริ่มตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา สิ่งประดิษฐ์ซึ่งเปลี่ยนแปลงโลกการศึกษาวรรณกรรมได้บังเกิดขึ้น คือ เครื่องพิมพ์กูเตนเบิร์ก⁶ โดยชาวเยอรมันชื่อ โจฮัน กูเตนเบิร์ก (Johann Gutenberg) ชาวเมืองไมนซ์ (Mainz) ประเทศเยอรมนีเป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้น นับแต่นั้นเป็นต้นมาการคัดลอกทำสำเนางานเป็นไปอย่างแพร่หลาย พร้อม ๆ กับการละเมิดลิขสิทธิ์ที่ขยายวงไปอย่างกว้างขวาง จนเป็นผลให้ผู้ประพันธ์งานวรรณกรรมและประเทศที่เกิดของงานประพันธ์ต่างได้รับความเสียหาย ประเทศที่เกิดของงานจึงพยายามปกป้องสิทธิประโยชน์ของเจ้าของลิขสิทธิ์ชาติตน เพื่อให้พ้นจากการละเมิดลิขสิทธิ์

⁶ เครื่องพิมพ์กูเตนเบิร์ก คือ วิธีการพิมพ์ โดยเรียงตัวด้วยโลหะ โลหะที่ใช้เป็นส่วนผสมระหว่าง ดีบุก 5% พลวง 12% และตะกั่ว 83% นอกจากคิดตัวเรียงแล้ว กูเตนเบิร์กยังเป็นคนที่คิดออกแบบตัวพิมพ์ การแกะสลักแม่พิมพ์ การหล่อตัวพิมพ์ การทำหมึกพิมพ์ และการประดิษฐ์เครื่องพิมพ์ โดยเครื่องพิมพ์ทำด้วยไม้คัดแปลงมาจากเครื่องสำหรับคั่นอุ้งนึ่งเพื่อทำเหล้าอุ้งนึ่ง ผลงานที่มีชื่อเสียงที่สุด และยังปรากฏให้เห็นจนถึงปัจจุบันคือ คัมภีร์ไบเบิล 42 บรรทัด (forty-two line Bible) โดยเริ่มพิมพ์ ในราวปี พ.ศ.1995 ในแต่ละหน้าของคัมภีร์จะมี 42 บรรทัด และมีตัวอักษร 2,800 ตัวต่อหน้า ซึ่งหนังสือ มีความหนาถึง 1,282 หน้า และพิมพ์จำนวนทั้งหมด 200 เล่ม นับเป็นจุดเริ่มของการพิมพ์แบบเลตเตอร์เพรสใน โลกตะวันตก ด้วยความสามารถในหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับการพิมพ์ กูเตนเบิร์ก จึงได้รับการยกย่องให้เป็น บิดาแห่งการพิมพ์

ของประเทศอื่น ๆ ณ จุดนี้จึงเป็นบ่อเกิดของของความคิดเรื่องระบบความคุ้มครองลิขสิทธิ์สากล โดยมีกลุ่มประเทศที่เกี่ยวข้อง 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก กลุ่มประเทศที่ผลิตงานอันมีลิขสิทธิ์ อันได้แก่กลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศส ประเทศเยอรมัน ประเทศสหรัฐอเมริกา ฯลฯ ซึ่งประเทศกลุ่มนี้มีจุดประสงค์สำคัญ คือ การปกป้องคุ้มครองลิขสิทธิ์ในระดับระหว่างประเทศ เพื่อป้องกันมิให้งานอันมีลิขสิทธิ์ของประเทศตนถูกนำไปใช้ประโยชน์ โดยผู้สร้างสรรค์ของประเทศตนไม่ได้รับค่าตอบแทน

กลุ่มที่สอง กลุ่มประเทศผู้บริโภคงานอันมีลิขสิทธิ์มากกว่าสร้างสรรค์งานขึ้นเอง อันได้แก่ประเทศกำลังพัฒนาหรือประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย เช่น ประเทศไทย ประเทศเวียดนาม ประเทศจีน ฯลฯ ซึ่งประเทศในกลุ่มนี้มีความต้องการ คือ การใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ของประเทศอื่น ๆ โดยไม่ต้องเสียค่าตอบแทน เพราะค่าตอบแทนเหล่านี้สร้างภาระทางเศรษฐกิจแก่กลุ่มประเทศเหล่านี้มากเกินไปจนเกินความจำเป็น

ท้ายที่สุดภายใต้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น เทคโนโลยีเครื่องถ่ายเอกสาร เครื่องคอมพิวเตอร์ การทำ MP3 ฯลฯ ประกอบกับแรงกดดันทางด้านเศรษฐกิจจากประเทศผู้ผลิตงานอันมีลิขสิทธิ์ ทั้งหมดนี้ทำให้ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 ระบบคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศจึงถือกำเนิดขึ้น โดยเริ่มต้นจากระบบการแลกเปลี่ยนและการคุ้มครองแบบถ้อยทีถ้อยปฏิบัติหรือลักษณะต่างตอบแทนระหว่างประเทศ จนพัฒนาไปสู่การทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศในรูปสนธิสัญญาแบบทวิภาคี และเมื่อประเทศต่าง ๆ ได้เข้ามาร่วมอยู่ในสนธิสัญญาฉบับเดียวกันมากขึ้น สนธิสัญญาก็ขยายตัวเป็นสนธิสัญญาแบบพหุภาคีในรูปอนุสัญญาระหว่างประเทศ ดังปรากฏสนธิสัญญาฉบับแรกของโลกที่ให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์ได้แก่ อนุสัญญากรุงเบอร์ลิน ในฐานะที่อนุสัญญากรุงเบอร์ลินเป็นกฎหมายแม่บทที่ให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ จวบจนถึงปัจจุบันในเวทีลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศก็บังเกิดองค์การคุ้มครองลิขสิทธิ์ระดับโลก ได้แก่ องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ในฐานะที่องค์การนี้เป็นหน่วยงานหนึ่งของสหประชาชาติ

สำหรับประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของอนุสัญญากรุงเบอร์ลินและองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ส่งผลให้ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องออกกฎหมายพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ภายใต้กรอบความตกลงตามสนธิสัญญาเหล่านี้ ดังปรากฏถ้อยคำตามบทบัญญัติพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ที่เป็นไปตามอนุสัญญากรุงเบอร์ลินและสนธิสัญญาขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) หลายมาตรา เช่น

1) งานอันมีลิขสิทธิ์ตามมาตรา 4 และมาตรา 6 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 เกิดจากการอนุวัติกฎหมายลิขสิทธิ์ภายใต้กรอบอนุสัญญาเบอร์ลินฉบับปี ค.ศ.1886 และฉบับแก้ไขกรุงเบอร์ลิน ค.ศ.1908 ทำให้งานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ประเทศไทยจึงได้แก่ งานวรรณกรรม งานศิลปกรรม งานนาฏกรรมรวมทั้งงานแสดงโดยวิธีใบ้ งานดัดแปลงงานดนตรีกรรม เนื่องด้วยอนุสัญญาเบอร์ลินฉบับแก้ไขกรุงเบอร์ลิน ค.ศ.1908 ได้ขยายความคุ้มครองแก่งานฟ็อนร่า การเล่นแสดงให้คนดูโดยวิธีใบ้ การแปล การดัดแปลง รวมทั้งการจัดลำดับแห่งดนตรี ต่อมาในปีค.ศ.1971 อนุสัญญากรุงเบอร์ลิน ข้อ 2 (1) ได้กล่าวว่า “งานวรรณกรรมและศิลปกรรม หมายถึงงานทุกชนิดในแผนกวรรณกรรม แผนกวิทยาศาสตร์ และแผนกศิลปกรรม ทั้งนี้ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม”⁷ ทำให้งานภาพยนตร์กลายมาเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์อีกประเภทหนึ่งตามมาตรา 4 และมาตรา 6 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

ส่วนงานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์บัญญัติว่า “วรรณกรรม หมายความว่า งานนิพนธ์ที่สร้างขึ้นทุกชนิด เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งเขียน สิ่งพิมพ์ ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย สุนทรพจน์ และให้หมายความรวมถึงโปรแกรมคอมพิวเตอร์ด้วย” นั้นงานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ตามมาตรา 4 ได้รับการอนุวัติตามข้อตกลง TRIPs (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) ทำให้ปัจจุบันงานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทวรรณกรรม

2) สิ่งที่ไม่ใช่ลิขสิทธิ์ตามมาตรา 6 วรรคสอง พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 บัญญัติว่า “การคุ้มครองลิขสิทธิ์ไม่คลุมถึงความคิด หรือขั้นตอน กรรมวิธีหรือระบบ หรือวิธีใช้หรือทำงาน หรือแนวความคิด หลักการ การค้นพบ หรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์” ทั้งหมดนี้เกิดจากการอนุวัติตามสนธิสัญญาลิขสิทธิ์ขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ข้อ 2 ที่บัญญัติว่า การคุ้มครองลิขสิทธิ์ต้องเป็นการคุ้มครองการแสดงออก (Expression of Idea) แต่ไม่คุ้มครองความคิด (Idea) ขั้นตอน กรรมวิธีหรือระบบ หรือการค้นพบทฤษฎีทางคณิตศาสตร์

3) สิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ตามมาตรา 15 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ได้้อนุวัติการณ้ตามอนุสัญญากรุงเบอร์ลิน ค.ศ.1886 ทำให้เจ้าของลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 15 เป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียว

⁷ อนุสัญญากรุงเบอร์ลิน ฉบับปี ค.ศ.1971 ข้อ 2(1) “The expression “Literary and artistic works” shall include every production in the literary, scientific domain, whatever may be the mode or form of expression, such as books, pamphlets and other writings ; lectures, addresses, sermons and other works of the same nature; dramatic....

4) ทรัพย์สินหรือสิทธิในชื่อเสียงเกียรติคุณตามมาตรา 18 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ประเทศไทยเกิดจากการอนุวัติอนุสัญญากรุงเบอร์ลิน ฉบับแก้ไข ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ค.ศ.1967 ซึ่งอนุสัญญากรุงเบอร์ลินฉบับนี้ได้ก่อตั้งองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO)⁸

5) อายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 เกิดจากการอนุวัติตามอนุสัญญาเบอร์ลิน ฉบับแก้ไขกรุงเบอร์ลิน ค.ศ.1908 ซึ่งทำให้อายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามมาตรา 19 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 จึงเป็นตลอดอายุผู้สร้างสรรค์และต่อไปอีก 50 ปี นับแต่ผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย และด้วยผลของอนุสัญญากรุงเบอร์ลิน ฉบับแก้ไข ณ กรุงบรัสเซลส์ ค.ศ.1948 ทำให้อายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานบางประเภท เช่นงานสร้างสรรค์ของนิติบุคคล ฯลฯ มีอายุความคุ้มครองเป็นไปตามประเภทของงาน

ดังนั้นพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ของประเทศไทยจึงเกิดขึ้นจากการแปลข้อตกลงระหว่างประเทศ ซึ่งประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีเช่นอนุสัญญากรุงเบอร์ลิน สนธิสัญญาลิขสิทธิ์ขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) สภาพพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 จึงมีเนื้อหาและมุมมองของการใช้การตีความของประเทศโลกตะวันตก เพราะความตกลงระหว่างประเทศเหล่านี้เกิดจากความต้องการคุ้มครองอุตสาหกรรมของประเทศผู้ผลิตงานต่าง ๆ โดยพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์มิได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรม หรือความต้องการแก้ไขปัญหาของประเทศไทยแต่อย่างใด

4.4 หลักทั่วไปของงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

แม้ว่าตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 จะไม่ได้กำหนดหลักทั่วไปอันเป็นพื้นฐานของงานอันมีลิขสิทธิ์ไว้ก็ตาม แต่จากแนวการศึกษาของนักกฎหมายและศาลไทยเป็นที่ยอมรับทั่วไปแล้วว่า งานอันมีลิขสิทธิ์พึงมีลักษณะพื้นฐาน 4 ประการต่อไปนี้

- 1) เป็นการแสดงออกทางความคิด
- 2) เป็นความคิดสร้างสรรค์ด้วยตนเอง
- 3) เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามที่พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 กำหนดไว้เท่านั้น
- 4) เป็นงานที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย

⁸ Anthony D' Amato and others. International Intellectual Property Law. (London UK : Kluwer Law International), p.263-264

1) เป็นการแสดงออกซึ่งความคิด (expression of idea) หลักการข้อนี้เป็นไปตามสนธิสัญญาลิขสิทธิ์ขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ข้อ 2⁹ ซึ่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ได้อนุญาตเอาไว้ในมาตรา 6 ดังนี้

มาตรา 6 งานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ ได้แก่ งานสร้างสรรค์ประเภทวรรณกรรม นาฏกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง งานแพร่เสียงแพร่ภาพ หรืองานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ ของผู้สร้างสรรค์ไม่ว่างานดังกล่าวจะแสดงออกโดยวิธีหรือรูปแบบอย่างไร

การคุ้มครองลิขสิทธิ์ไม่คลุมถึงความคิด หรือขั้นตอน กรรมวิธีหรือระบบ หรือวิธีใช้หรือทำงาน หรือแนวความคิด หลักการ การค้นพบ หรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์

ดังนั้นงานชิ้นใดจะได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ งานชิ้นนั้นต้องถูกแสดงให้ปรากฏออกมา เช่น นาย ก. คิดจะวาดรูป เพียงแต่ความคิด (Idea) ย่อมไม่ใช่งานอันมีลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย ตราบเมื่อนาย ก. ได้วาดรูปลงบนกระดาษหรือวัสดุอื่น ๆ เช่นนี้นับว่า นาย ก. ได้แสดงออกทางความคิดของตน (expression of idea) ให้ปรากฏแล้ว งานภาพวาดของนาย ก. ย่อมได้ไปลิขสิทธิ์ตามกฎหมายไทย

2) เป็นความคิดสร้างสรรค์ด้วยตนเอง (Original) ตามกรอบอนุสัญญากรุงเบอร์ลิน ผู้สร้างสรรค์ต้องใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของตนเอง มิได้ลอกเลียนงานอันมีลิขสิทธิ์ของผู้อื่น โดยการที่ผู้สร้างสรรค์ใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์นี้ อนุสัญญากรุงเบอร์ลินมิได้ระบุว่า ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์นั้นจะต้องมีมากหรือน้อยเพียงใด ด้วยเหตุนี้แม้ว่าผู้สร้างสรรค์ใช้ความคิดริเริ่ม (Original) เพียงเล็กน้อย งานชิ้นนั้นก็ย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ทันที

เช่นเดียวกับตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ของประเทศไทยซึ่งอนุวัติตามอนุสัญญากรุงเบอร์ลิน ศาลและนักวิชาการด้านกฎหมายลิขสิทธิ์ต่างยอมรับว่า งานสร้างสรรค์จะได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ ก็ต่อเมื่องานชิ้นนั้นเป็นงานที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งผู้สร้างสรรค์มิได้ลอกเลียนแบบงานของผู้อื่น แม้ว่าในบทบัญญัติมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 จะไม่ได้ระบุถึงความคิดสร้างสรรค์ด้วยตนเองก็ตาม

นอกจากนี้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ก็ไม่ต้องมีความใหม่ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของกฎหมายลิขสิทธิ์ก็คือ การให้ความคุ้มครองแก่บุคคลใดก็ตาม หากบุคคลนั้นได้ใช้ความคิดริเริ่ม

⁹ สนธิสัญญาลิขสิทธิ์ขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ข้อ 2 ที่บัญญัติว่า การคุ้มครองลิขสิทธิ์ต้องเป็นการคุ้มครองการแสดงออก (Expression) แต่ไม่คุ้มครองความคิด (Idea) ขั้นตอน กรรมวิธีหรือระบบ หรือการค้นพบทฤษฎีทางคณิตศาสตร์

สร้างสรรค์ของตน ดังที่ปรากฏตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ว่า ผู้สร้างสรรค์ หมายความว่า ผู้ทำหรือผู้ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตาม พระราชบัญญัตินี้ ด้วยเหตุนี้งานสร้างสรรค์อาจมีลักษณะเหมือนกันก็ได้ และผู้สร้างสรรค์ทุกคน ย่อมได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ทุกคน แต่ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขว่าผู้สร้างสรรค์ดังกล่าวต้องมีได้ ลอกเลียนแบบงานอันมีลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่น เช่น นาย ก ถ่ายภาพวัดพระแก้วมรกต และต่อมา นาย ข ก็ถ่ายภาพวัดพระแก้วมรกตเช่นกัน โดยที่ทั้ง 2 คนมิได้ทำซ้ำรูปถ่ายของอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว เช่นนี้ทั้งนาย ก และ นาย ข ย่อมได้ไปซึ่งความคุ้มครองลิขสิทธิ์ เป็นต้น

3) เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามที่พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 กำหนดไว้เท่านั้น หลักการเรื่องนี้เป็นไปตามอนุสัญญากรุงเบอร์ลิน ฉบับปี ค.ศ.1886 ซึ่งวางหลักการเรื่องการบังคับ ใช้ทั่วไป (Convention rules) ไว้ว่า “เพื่อให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศมีประสิทธิภาพ และไม่น้อยกว่ามาตรฐานระหว่างประเทศ ประเทศภาคีสมาชิกพึงต้องบัญญัติกฎหมาย ภายในประเทศของตนให้สอดคล้องกับอนุสัญญากรุงเบอร์ลิน” ประกอบกับเมื่ออนุสัญญา กรุงเบอร์ลินและสนธิสัญญาลิขสิทธิ์ขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ได้ระบุงานอันมี ลิขสิทธิ์ไว้ เช่น งานวรรณกรรม งานศิลปกรรม งานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ งานนาฏกรรม งาน ดนตรีกรรม งานภาพยนตร์ ฯลฯ ส่งผลให้ประเทศไทยในฐานะสมาชิกความตกลงลิขสิทธิ์ ระหว่างประเทศทั้งอนุสัญญากรุงเบอร์ลินและอื่น ๆ ประเทศไทยจึงยกร่างพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 มาตรา 6 ไว้ดังนี้

มาตรา 6 งานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ ได้แก่งานสร้างสรรค์ประเภท วรรณกรรม นาฏกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง งานแพร่ เสียงแพร่ภาพ หรืองานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ ของผู้ สร้างสรรค์ไม่ว่างานดังกล่าวจะแสดงออกโดยวิธีหรือรูปแบบอย่างไร

ด้วยเหตุนี้งานอันมีลิขสิทธิ์ในประเทศไทยจึงได้แก่ งาน 9 จำพวก คือ

ก) งานวรรณกรรม ได้แก่งานนิพนธ์ที่สร้างขึ้นทุกชนิด เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งเขียน สิ่งพิมพ์ ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย สุนทรพจน์ และให้หมายความรวมถึงโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ด้วย

ข) งานนาฏกรรม ได้แก่งานเกี่ยวกับการรำ การเต้น การทำท่า หรือการแสดงที่ประกอบ ขึ้นเป็นเรื่องราว และให้หมายความรวมถึงการแสดงโดยวิธีไปด้วย

ค) งานศิลปกรรม ได้แก่งานอันมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างดังต่อไปนี้คือ งานจิตรกรรม งานประติมากรรม งานภาพพิมพ์ งานสถาปัตยกรรม งานภาพถ่าย งาน ภาพประกอบ และงานศิลปประยุกต์

ง) งานดนตรีกรรม ได้แก่งานเกี่ยวกับเพลงที่แต่งขึ้นเพื่อบรรเลงหรือขับร้อง ไม่ว่าจะ มีทำนองและคำร้องหรือมีทำนองอย่างเดียว และให้หมายความรวมถึงโน้ตเพลงหรือแผนภูมิเพลงที่ ได้แยกและเรียบเรียงเสียงประสานแล้ว

จ) งานโสตทัศนวัสดุ ได้แก่งานอันประกอบด้วยลำดับของภาพโดยบันทึกลงในวัสดุไม่ว่าจะมีลักษณะอย่างไร อันสามารถที่จะนำมาเล่นซ้ำได้อีกโดยใช้เครื่องมือที่จำเป็นสำหรับการใช้ วัสดุนั้น และให้หมายความรวมถึงเสียงประกอบงานนั้นด้วย ถ้ามี

ฉ) งานภาพยนตร์ ได้แก่โสตทัศนวัสดุอันประกอบด้วยลำดับของภาพ ซึ่งสามารถ นำออกฉายต่อเนื่องได้อย่างภาพยนตร์หรือสามารถบันทึกลงในวัสดุอื่น เพื่อนำออกฉายต่อเนื่องได้ อย่างภาพยนตร์ และให้หมายความรวมถึงเสียงประกอบภาพยนตร์นั้นด้วย ถ้ามี

ช) งานสิ่งบันทึกเสียง ได้แก่งานอันประกอบด้วยลำดับของเสียงดนตรี เสียงการแสดง หรือเสียงอื่นใด โดยบันทึกลงในวัสดุไม่ว่าจะมีลักษณะใด ๆ อันสามารถที่จะนำมาเล่นซ้ำได้อีก โดยใช้เครื่องมือที่จำเป็นสำหรับการใช้วัสดุนั้น แต่ทั้งนี้ มิให้หมายความรวมถึงเสียงประกอบ ภาพยนตร์หรือเสียงประกอบโสตทัศนวัสดุอย่างอื่น

ซ) งานแพร่เสียงแพร่ภาพ ได้แก่งานที่นำออกสู่สาธารณชนโดยการแพร่เสียงทาง วิทยุกระจายเสียง การแพร่เสียงและหรือภาพทางวิทยุ โทรทัศน์ หรือโดยวิธีอย่างอื่นอันคล้ายคลึง กัน

ณ) งานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ ซึ่งไม่มีคำนิยาม ไว้ก็ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 แต่ในทางดำริวิชาการแล้วนักวิชาการได้ให้คำจำกัด ความไว้ 2 แนวทาง ดังนี้

แนวทางแรก งานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ ได้แก่ งานประเภทใดในอนาคตที่อาจเกิดขึ้นในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ และแผนกศิลปะ โดยท่านอาจารย์ปริญญา ศิผดุงได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า “ในปัจจุบันยังไม่ปรากฏงานประเภทใดถือเป็นงานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ แต่ก็มียานอยู่ประเภท หนึ่งซึ่งน่าถือเป็นงานในกลุ่มนี้ คือ งานสักคิ้วหนังมนุษย์”¹⁰

แนวทางที่สอง งานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะต้อง เป็นงานอันไม่อาจได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาฉบับอื่น ๆ เช่น สิทธิบัตร ความลับทางการค้า เครื่องหมายการค้า ฯลฯ และงานดังกล่าวต้องเป็นการแสดงออกทางความคิด

¹⁰ ปริญญา ศิผดุง, คู่มือการศึกษากฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา. (กรุงเทพ : สำนักอบรมกฎหมายแห่ง เนติบัณฑิตยสภา, 2540), น.146

สร้างสรรค์ในรูปแบบที่พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 กำหนดไว้ โดยนักวิชาการกลุ่มนี้ให้เหตุผลว่า เพื่อเป็นไปตามกรอบสนธิสัญญาระหว่างประเทศ ซึ่งประเทศไทยได้ลงนามไว้ อันได้แก่นุสัญญากรุงเบอร์ลิน การตีความคำว่า “งานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ” จึงต้องตีความตามกรอบดังกล่าว¹¹

ส่วนความเห็นของคณะผู้วิจัย งานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ ได้แก่งานสร้างสรรค์ด้วยวิธีการรูปแบบของงานศิลปกรรมอื่น ๆ เช่นวิธีการเขียนหรือวาดแบบจิตรกรรม การปั้นแบบงานประติมากรรม ฯลฯ และงานดังกล่าวนี้ไม่อาจจัดเป็นงานประเภทใดประเภทหนึ่งในงานศิลปกรรม ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรม งานประติมากรรม งานภาพพิมพ์ งานสถาปัตยกรรม งานภาพถ่าย งานภาพประกอบ งานชนิดนี้จึงถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทงานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ ตัวอย่างงานประเภทนี้เช่น การสักผิวหนัง การทำเฮลน่า (การทำสืบนผิวหนังของชาวอินเดีย) การทำบอดี้เฟ้นส์ ฯลฯ

ดังนั้นงานอื่นใด หากงานชิ้นนั้นมีใช่งานอันมีลิขสิทธิ์ตามมาตรา 6 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 บัญญัติไว้แล้ว งานสร้างสรรค์ชิ้นดังกล่าวย่อมไม่อาจได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ได้

4) เป็นงานที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย หลักเกณฑ์ที่ว่างานสร้างสรรค์ต้องไม่ใช่งานอันขัดต่อกฎหมายนี้ แม้ว่าตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 หาได้ตราบทบัญญัติเรื่องดังกล่าวไว้ แต่หลักเกณฑ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจากแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3705/2530 ความว่า

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3705/2530 วินิจฉัยว่า ลิขสิทธิ์ที่บุคคลสามารถเป็นเจ้าของได้ จะต้องเป็นลิขสิทธิ์ในงานที่ตนสร้างสรรค์โดยชอบด้วยกฎหมาย แต่เมื่อปรากฏว่าวิดีโอเทปของกลาง 1 ที่โจทก์อ้างว่าเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์มีบทแสดงการร่วมเพศระหว่างหญิงและชายบางตอนอันเป็นภาพลามก ซึ่งผู้ทำหรือมีไว้หรือมีส่วนเกี่ยวข้องในการค้า เป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 287 งานของโจทก์ดังกล่าวจึงมิใช่งานสร้างสรรค์ตามความหมายแห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2521 โจทก์จึงไม่ใช่เจ้าของลิขสิทธิ์ ไม่ใช่ผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(8) และไม่มีอำนาจฟ้อง

ด้วยแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3705/2530 นี้ทำให้ ปัจจุบันในตำราวิชาการและทางปฏิบัติของนักกฎหมายจึงยอมรับว่า งานอันมีลิขสิทธิ์ต้องเป็นงานอันไม่ขัดต่อกฎหมาย ผู้ใช้สิทธิในทางศาลจึงต้องเป็นผู้มีมือสะอาด และผู้นั้นต้องไม่ใช่กฎหมายเพียงเพื่อเป็นเครื่องมือฉกฉวยประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น

¹¹ รัชชชัย สุขผลศิริ. กฎหมายลิขสิทธิ์. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2544), น.102

ณ จุดนี้จุดสรุปได้ว่า หลักทั่วไปของงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 งานสร้างสรรค์จึงต้องเป็นงานที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งความคิดนี้ได้ถูกแสดงออกมาให้ปรากฏ และงานสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นนี้ต้องเป็นงานตามที่พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 คุ้มครองเท่านั้น รวมทั้งงานสร้างสรรค์ที่จะได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ต้องเป็นงานที่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น

4.5 งานผ้าไหมถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์

ตามที่กล่าวมาแล้วว่างานผ้าไหมคืองานศิลปะแขนงหนึ่ง ผู้ทอผ้าไหมจึงเป็นศิลปินผู้สร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย ทั้งในประเทศไทยช่างทอผ้าไหมชาวบ้านหลายรายยังได้รับการยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติ เช่น นางแสงดา บัณฑิต ศิลปินแห่งชาติสาขาช่างทอผ้า ประจำปี พ.ศ.2529 เป็นต้น ประกอบกับปัจจุบันการทอผ้าไหมก็มีใช้เป็นเพียงงานหัตถกรรมพื้นบ้านเท่านั้น หากแต่งานผลิตผ้าไหมของชาวบ้านได้พัฒนาไปสู่อุตสาหกรรมในครัวเรือน ประเด็นข้อกฎหมายที่น่าพิจารณาคือ ลวดลายบนผืนผ้าไหมจัดเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 เช่นใด ซึ่งการศึกษาในส่วนนี้จะเริ่มจากการศึกษาลิขสิทธิ์ในลวดลายบนผืนผ้าไหม และลิขสิทธิ์ในงานออกแบบลวดลายบนผืนผ้าไหมเป็นลำดับ

4.5.1 ลิขสิทธิ์ในลวดลายบนผืนผ้าไหม

ผ้าไหมงานศิลปะที่ถูกสร้างขึ้น ล่าพังเพียงผืนผ้าไหมที่มีเพียงสีเดียว ผ้าไหมผืนนั้นย่อมขาดทั้งความสวยงามและคุณค่าทางศิลปะ เพราะช่างทอผ้าไหมหาได้ใช้ความคิดริเริ่มในการสร้างสรรค์งานทางศิลปะไม่ ในทางกลับกันหากผ้าไหมผืนนั้นปรากฏลวดลายบนผืนผ้าแล้ว ผ้าไหมนั้นย่อมนับเป็นงานทางศิลปะ ดังนั้นการศึกษาลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหมจึงเป็นการศึกษาลิขสิทธิ์ในลวดลายบนผืนผ้าไหม ซึ่งในปัจจุบันช่างทอผ้าไหมสุรินทร์มีลวดลายบนผืนผ้า 2 ประเภท คือ

1. ลวดลายที่ผ่านการออกแบบขึ้นใหม่
2. ลวดลายดั้งเดิมหรือลวดลายตามวัฒนธรรมท้องถิ่น

โดยลวดลายทั้งสองประเภทย่อมมีสถานะและความคุ้มครองภายใต้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. ลวดลายที่ผ่านการออกแบบขึ้นใหม่ คือ ลวดลายที่ช่างทอผ้าไหมชาวสุรินทร์ได้คิดค้นขึ้นด้วยตนเอง โดยลวดลายเหล่านี้อาจเกิดขึ้นจากการดัดแปลงหรือรวบรวมลวดลายอื่น ๆ เข้าด้วยกัน จนกระทั่งลวดลายใหม่ได้ปรากฏขึ้นในวงการอุตสาหกรรมผ้าไหมของชาวบ้านสุรินทร์

ด้านความสัมพันธ์ของลวดลายที่ผ่านการออกแบบขึ้นใหม่กับกฎหมายลิขสิทธิ์ไทยนั้น ช่างทอผ้าไหมก็คือผู้สร้างสรรค์งานผ้าไหมอันเป็นงานศิลปะ ผ้าไหมจึงเป็นงานศิลปกรรมตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ในฐานะที่ลวดลายซึ่งออกแบบขึ้นใหม่เหล่านี้เป็นการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ที่มีได้ลอกเลียนแบบลวดลายของผู้อื่น และลวดลายดังกล่าวก็มีโรงงานอันขัดต่อกฎหมาย งานผ้าไหมที่เกิดขึ้นจึงเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทศิลปกรรมภายใต้มาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

อย่างไรก็ดีการที่ผ้าไหมที่มีลวดลายที่ผ่านการออกแบบขึ้นใหม่จะถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์หรือไม่นั้น ปัจจัยที่ต้องพิจารณาประกอบก็คือ กรรมวิธีการสร้างลวดลายของช่างทอผ้าไหม ซึ่งช่างชาวสุรินทร์มีวิธีการสร้างลวดลายบนผืนผ้าไหม 2 วิธี และแต่ละวิธีการสร้างลวดลายจะมีผลต่อการพิจารณาว่า ลวดลายที่ผ่านการออกแบบขึ้นใหม่จะถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์หรือไม่ ดังนี้

กรรมวิธีแรก การสร้างลวดลายด้วยวิธีการทอ

กรรมวิธีที่สอง การสร้างลวดลายด้วยวิธีพิมพ์ลาย

กรรมวิธีแรก การสร้างลวดลายด้วยวิธีการทอ โดยที่ผ้าไหมในฐานะเป็นงานศิลปะชนิดหนึ่ง การที่ลวดลายบนผืนผ้าไหมสุรินทร์จะพึงได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์หรือไม่เพียงใดนั้น ลวดลายบนผืนผ้าไหมต้องมียกประกอบครบตามคำจำกัดความคำว่า “ศิลปกรรม” ในมาตรา 4 และคำว่า “งานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกศิลปะ และแผนกวิทยาศาสตร์” ตามมาตรา 6 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) ลวดลายที่ผ่านการออกแบบขึ้นใหม่และใช้วิธีการทอเพื่อสร้างลวดลายกับงานศิลปกรรมตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ซึ่งบัญญัติว่า

“มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

ศิลปกรรม หมายความว่า งานอันมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างดังต่อไปนี้

(1) งานจิตรกรรม ได้แก่ งานสร้างสรรค์รูปทรงที่ประกอบด้วยเส้น แสง สี หรือถึงอื่น ใดๆอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน ลงบนวัสดุอย่างเดียวหรือหลายอย่าง

(2) งานประติมากรรม ได้แก่ งานสร้างสรรค์รูปทรงที่เกี่ยวกับปริมาตรที่สัมผัสและจับต้องได้

(3) งานภาพพิมพ์ ได้แก่ งานสร้างสรรค์ภาพด้วยกรรมวิธีทางการพิมพ์ และหมายความรวมถึงแม่พิมพ์หรือแบบพิมพ์ที่ใช้ในการพิมพ์ด้วย

(4) งานสถาปัตยกรรม ได้แก่ งานออกแบบอาคารหรือสิ่งปลูกสร้าง งานออกแบบ ตกแต่งภายในหรือภายนอก ตลอดจนบริเวณของอาคารหรือสิ่งปลูกสร้าง หรือการสร้างสรรค์ หุ่นจำลองของอาคารหรือสิ่งปลูกสร้าง

(5) งานภาพถ่าย ได้แก่ งานสร้างสรรค์ภาพที่เกิดจากการใช้เครื่องมือบันทึกภาพ โดยให้แสงผ่านเลนส์ไปยังฟิล์มหรือกระจก และล้างด้วยน้ำยาซึ่งมีสูตรเฉพาะ หรือด้วยกรรมวิธีใด ๆ อันทำให้เกิดภาพขึ้น หรือการบันทึกภาพโดยเครื่องมือหรือวิธีการอย่างอื่น

(6) งานภาพประกอบ แผนที่ โครงสร้าง ภาพร่าง หรืองานสร้างสรรค์รูปทรงสาม มิติอันเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ หรือวิทยาศาสตร์

(7) งานศิลปะประยุกต์ ได้แก่ งานที่นำเอางานตาม (1) ถึง (6) อย่างใดอย่างหนึ่งหรือ หลายอย่างรวมกันไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น นอกเหนือจากการชื่นชมในคุณค่าของตัวงานดังกล่าว นั้น เช่น นำไปใช้สอย นำไปตกแต่งวัสดุหรือสิ่งของอันเป็นเครื่องใช้ หรือนำไปใช้เพื่อประโยชน์ ทางการค้า

ทั้งนี้ ไม่ว่าจะงานตาม (1) ถึง (7) จะมีคุณค่าทางศิลปะหรือไม่ และให้หมายความ รวมถึงภาพถ่ายและแผนผังของงานดังกล่าวด้วย”

จากถ้อยคำตามคำจำกัดคำว่า “ศิลปกรรม” ข้างต้น การสร้างงานศิลปกรรมตาม กฎหมายลิขสิทธิ์ไทยจึงสามารถกระทำได้ 6 วิธีการ คือ

- การสร้างในรูปงานจิตรกรรม เช่น การวาด ชีด เขียน หรือการกระทำอันใน ลักษณะคล้ายคลึงกัน

- การสร้างในรูปงานประติมากรรม เช่น การปั้น การหล่อ การแกะสลัก ฯลฯ

- การสร้างงานในรูปงานภาพพิมพ์ เช่น การพิมพ์ การใช้บล็อกสกรีน ฯลฯ

- การสร้างงานในรูปงานสถาปัตยกรรม เช่น การเขียนวาดออกแบบ โครงสร้าง การทำรูปจำลอง ฯลฯ

- การสร้างงานในรูปงานภาพถ่าย เช่น การถ่ายภาพ ฯลฯ

- การสร้างงานในรูปงานภาพประกอบ แผนที่ โครงสร้าง ภาพร่าง หรืองาน

สร้างสรรค์รูปทรงสามมิติอันเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ หรือวิทยาศาสตร์

ส่วนวิธีการสร้างงานศิลปกรรมในรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งคำจำกัดความคำว่า “ศิลปกรรม” ไม่ได้กำหนดไว้นั้น งานชิ้นดังกล่าวย่อมไม่อาจถือเป็นงานศิลปกรรมตามกฎหมาย

ลิขสิทธิ์ได้ ซึ่ง ณ ที่นี้จึงเห็นได้ว่า การทอผ้าไม่ใช่วิธีการสร้างงานศิลปกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537¹²

ด้วยเหตุนี้ทำให้ลวดลายผ้าไหมที่ผ่านกระบวนการออกแบบขึ้นใหม่และใช้วิธีการทอเพื่อสร้างลวดลาย ผ้าไหมสุรินทร์ที่ใช้วิธีการทอดังกล่าวจึงไม่อาจถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ ประเภทงานศิลปกรรมได้ ถึงแม้ว่าลวดลายที่ผ่านการออกแบบขึ้นใหม่เหล่านี้จะเกิดจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของช่างทอผ้าไหมก็ตาม

ส่วนมูลเหตุของการกำหนดคำนิยามคำว่า “งานศิลปกรรม” ตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ก็เพราะการบัญญัติคำจำกัดความคำว่า “ศิลปกรรม” ในมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ถูกเปลี่ยนจากสนธิสัญญาลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ ซึ่งประเทศไทยเป็นสมาชิกตามสนธิสัญญาเหล่านี้ เช่น อนุสัญญากรุงเบอร์ลิน ฉบับปี ค.ศ.1886 และฉบับปี ค.ศ.1908 ฯลฯ ทำให้คำจำกัดความคำว่า “ศิลปกรรม” จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานวิธีการสร้างงานศิลปะของชาติตะวันตกและวัฒนธรรมชาติตะวันตก ซึ่งชาติตะวันตกเหล่านี้มิได้สร้างสรรค์งานศิลปะบนผืนผ้าด้วยวิธีการทอเช่นชาติตะวันออก

2) ลวดลายที่ผ่านการออกแบบขึ้นใหม่และใช้วิธีการทอ เพื่อสร้างลวดลายกับงานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะตามมาตรา 6 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ซึ่งบัญญัติว่า

“มาตรา 6 งานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ ได้แก่ งานสร้างสรรค์ประเภทวรรณกรรม นาฏกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง งานแพร่เสียงแพร่ภาพ หรืองานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะของผู้สร้างสรรค์ ไม่ว่างานดังกล่าวจะแสดงออกโดยวิธีหรือรูปแบบอย่างใด”

สืบเนื่องจากคำจำกัดความคำว่า “งานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ” ไม่ปรากฏคำจำกัดความตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 แต่ในคำอธิบายกฎหมายให้คำอธิบายไว้ว่า

“งานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ หมายถึงงานสร้างสรรค์ที่ไม่อาจจัดเข้าอยู่ในงานประเภทใดประเภทหนึ่งตามมาตรา 6 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 กำหนดไว้ ไม่ว่างานวรรณกรรม งานนาฏกรรม งานศิลปกรรม งานดนตรีกรรม

¹² จากการสอบถามนักกฎหมายบางท่าน ท่านมีความเห็นว่า งานทอลวดลายอาจจัดเป็นวิธีสร้างงานแบบจิตรกรรมได้ แม้ว่าตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 จะมีได้ระบุไว้ก็ตาม เพราะท่านมีเหตุผลสำคัญคือ การตีความตามมุ่งหมายของกฎหมาย เพื่อประโยชน์ต่อสังคม

งานโสตทัศนวัสดุ งานภาพยนตร์ งานสิ่งบันทึกเสียง และงานแพร่เสียงแพร่ภาพ แต่ไม่ได้มีความหมายกว้างถึงขนาดว่า ไม่ว่างานทุกชนิดที่เป็นงานในแผนกศิลปะ แผนกวิทยาศาสตร์ แผนกวรรณกรรมแล้ว งานชิ้นนั้นจะกลายเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทงานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะเสมอไป หากแต่งานชิ้นนั้นต้องมีลักษณะใกล้เคียงกับงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทอื่น ๆ ตามมาตรา 6 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ด้วย”¹³

ตามแนวความคิดเช่นนี้ส่งผลให้ ลวดลายของผ้าไหมสุรินทร์ที่ออกแบบขึ้นใหม่ และใช้วิธีการทอเพื่อสร้างลวดลายไม่อาจถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทงานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ แผนกศิลปะ เพราะวิธีการทอผ้ามีใช้วิธีการสร้างงานศิลปกรรมตามความมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ทำให้งานผ้าไหมสุรินทร์ที่มีลวดลายใหม่และใช้วิธีการทอเหล่านี้ไม่มีลักษณะใกล้เคียงกับงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทอื่น ๆ ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ทั้งนี้ไม่ว่างานวรรณกรรม งานนาฏกรรม งานศิลปกรรม งานดนตรีกรรม งานโสตทัศนวัสดุ งานภาพยนตร์ งานสิ่งบันทึกเสียง และงานแพร่เสียงแพร่ภาพ ดังนั้นงานผ้าไหมที่มีลวดลายขึ้นใหม่ และใช้วิธีการทอเหล่านี้ไม่อาจเป็นงานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะเช่นกัน

กรรมวิธีที่สอง การสร้างลวดลายด้วยวิธีพิมพ์ลาย ผ้าไหมสุรินทร์ที่ช่างทอเลือกใช้วิธีพิมพ์ลวดลายบนผืนผ้าไหมนั้น งานผ้าไหมชนิดนี้ที่ชาวสุรินทร์เรียกว่า ผ้าบาติก และผ้าบาติกชนิดนี้ย่อมถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทงานศิลปกรรมตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ได้ ในฐานะที่ผ้าบาติกเหล่านี้คืองานศิลปประยุกต์

“มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

ศิลปกรรม หมายความว่า งานอันมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่าง ดังต่อไปนี้....

(7) งานศิลปประยุกต์ ได้แก่ งานที่นำเอางานตาม (1) ถึง (6) อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกันไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น นอกเหนือจากการชื่นชมในคุณค่าของตัวงานดังกล่าว นั้น เช่น นำไปใช้สอย นำไปตกแต่งวัสดุหรือสิ่งของอันเป็นเครื่องใช้ หรือนำไปใช้เพื่อประโยชน์ทางการค้า”

เนื่องจากกรรมวิธีการสร้างลวดลายบนผืนผ้าไหมบาติก คือ การพิมพ์ และการพิมพ์นับเป็นหนึ่งในวิธีการทำงานศิลปกรรมตามมาตรา 4 (3) พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์

¹³ ปริญญา ดิผดุง, คู่มือศึกษาวิชากฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา. (กรุงเทพฯ : สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. 2544), น.148

พ.ศ.2537 ที่บัญญัติว่า “งานภาพพิมพ์ ได้แก่ งานสร้างสรรค์ภาพด้วยกรรมวิธีทางการพิมพ์ และหมายความรวมถึงแม่พิมพ์หรือแบบพิมพ์ที่ใช้ในการพิมพ์ด้วย” ผ้าไหมบาติกจึงเป็นงานภาพพิมพ์ตามกฎหมายลิขสิทธิ์

อย่างไรก็ตามเมื่อวัตถุประสงค์ของการสร้างผ้าไหมบาติกมิใช่การชื่นชมคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของงานศิลปกรรมในแบบภาพพิมพ์ก็คือการชื่นชมคุณค่าทางศิลปะ ในทางกลับกันการสร้างผ้าไหมมีจุดประสงค์หลัก คือ ประโยชน์ในการค้าขายเป็นสำคัญ ผ้าไหมบาติกจึงถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์บาติกประเภทงานศิลปประยุกต์ตามมาตรา 4 (7) พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ทั้งนี้เพราะงานศิลปประยุกต์มีจุดประสงค์สำคัญ คือการมุ่งต่อคุณประโยชน์ประการอื่น นอกจากการชื่นชมคุณค่าทางศิลปะ

ดังนั้นผ้าไหมสุรินทร์ที่มีลวดลายถูกสร้างขึ้นใหม่และใช้วิธีการพิมพ์ลาย ซึ่งชาวสุรินทร์เรียกผ้าไหมชนิดนี้ว่า ผ้าบาติก ผ้าบาติกจึงอาจเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทงานศิลปกรรมในกลุ่มงานศิลปประยุกต์ เพราะวิธีการพิมพ์ลายคือหนึ่งในวิธีการสร้างงานศิลปกรรมตามที่มาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ในทางตรงกันข้ามผ้าไหมที่ใช้วิธีทอกลับไม่ใช่วิธีการสร้างงานศิลปกรรมตามมาตรา 4 (1) (2) (3) (4) (5) (6) พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 กำหนด ลวดลายบนผืนผ้าไหมที่ทอขึ้นจึงไม่อาจถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

2 ลวดลายโบราณตามวัฒนธรรมท้องถิ่น อันได้แก่ลวดลายโบราณต่าง ๆ ของชาวสุรินทร์ เช่น ลายนกยูง ลายรูปเลขาคณิต ลายขกดอก ลายเทพพนม ฯลฯ ซึ่งลวดลายเหล่านี้ช่างชาวสุรินทร์ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอมาจากบรรพบุรุษ ลวดลายโบราณเหล่านี้จึงเป็นลวดลายทางวัฒนธรรมของชาวสุรินทร์ โดยคนสุรินทร์แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างมีลวดลายโบราณอันเอกลักษณ์เฉพาะของตน เช่น ชาวภูมิมีลวดลายผ้าโฮล เป็นต้น

ประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณา ก็คือ ลวดลายโบราณเหล่านี้ไม่อาจถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ได้ และตามกฎหมายลิขสิทธิ์แล้วลวดลายโบราณเหล่านี้ยังนับเป็นงานสาธารณะ หรืองานที่หมดอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ (Public domain) สาธารณะชนจึงสามารถใช้ประโยชน์จากลวดลายเหล่านี้ได้อย่างอิสระและไม่ต้องเสียค่าตอบแทน

อย่างไรก็ตามแม้ว่าลวดลายโบราณตามวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นงานสาธารณะแล้วก็ตาม แต่ลวดลายโบราณเหล่านี้อาจกลับมาเป็นงานสร้างสรรค์อันมีลิขสิทธิ์ได้อีกครั้ง หากว่าช่างผู้ทอได้ใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ปรับปรุงลวดลายโบราณเสียใหม่ เพื่อก่อให้เกิดลวดลายโบราณในรูปแบบใหม่ และช่างทอผ้าไหมใช้วิธีพิมพ์ลายเพื่อสร้างลวดลายบนผืนผ้าไม่ใช้การทอ เพียงเท่านั้นผ้าไหมพิมพ์ลายผ้าโบราณในรูปแบบใหม่เหล่านี้จะกลายเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภท

ศิลปประยุกต์ตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ตัวอย่างของงานผ้าไหมลวดลายโบราณในกลุ่มนี้ เช่นผ้าไหมของกลุ่มจันทร์ โสมมา อำเภอท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์

ในแง่ความคุ้มครองตามระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของไทยที่เกี่ยวกับลวดลายโบราณของผ้าไหมสุรินทร์และของผ้าไหมไทยนั้น ในขณะที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาอยู่นี้ ประเทศไทยมีกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นเพียง 2 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติแพทยแผนไทย และพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ.2546 และลวดลายโบราณของผ้าไหมสุรินทร์เพียงลวดลายเดียวเท่านั้นที่ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์คือลายผ้าโฮลสุรินทร์ ส่วนลวดลายอื่น ๆ ยังไม่ปรากฏกฎหมายลิขสิทธิ์หรือกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาฉบับใดให้ความคุ้มครอง

4.5.2 ลิขสิทธิ์ในงานออกแบบลวดลายบนผืนผ้าไหม สำหรับงานออกแบบลวดลายของผ้าไหมสุรินทร์ ช่างชาวสุรินทร์มีวิธีการออกแบบถึง 3 วิธีการด้วยกันนั้น ส่งผลให้งานออกแบบแต่ละวิธีการอาจเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ ดังนี้

1. งานออกแบบลวดลายผ้าไหมบนกระดาษ
2. งานออกแบบลวดลายผ้าไหมด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์
3. งานออกแบบด้วยวิธีการทอผ้าไหม

1. งานออกแบบลวดลายผ้าไหมบนกระดาษ อันได้แก่ การที่ช่างทอผ้าไหมชาวสุรินทร์วาดเส้น สี รูปร่าง รูปทรงของลวดลายบนกระดาษ ก่อนการที่ช่างทอผ้าไหมจะเริ่มผลิตผ้าไหม วิธีการออกแบบในลักษณะนี้นับเป็นงานจิตรกรรมตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

“มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

ศิลปกรรม หมายความว่า งานอันมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างดังต่อไปนี้

(1) งานจิตรกรรม ได้แก่ งานสร้างสรรค์รูปทรงที่ประกอบด้วยเส้น แสง สี หรือสิ่งอื่นอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน ลงบนวัสดุอย่างเดียวหรือหลายอย่าง....

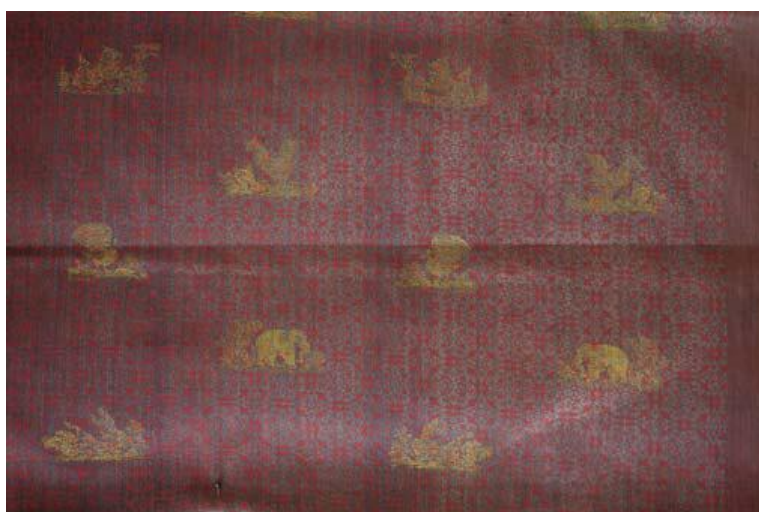
(7) งานศิลปประยุกต์ ได้แก่ งานที่นำเอางานตาม (1) ถึง (6) อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกันไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น นอกเหนือจากการชื่นชมในคุณค่าของตัวงานดังกล่าวนั้น เช่น นำไปใช้สอย นำไปตกแต่งวัสดุหรือสิ่งของอันเป็นเครื่องใช้ หรือนำไปใช้เพื่อประโยชน์ทางการค้า

ทั้งนี้ ไม่ว่าจะงานตาม (1) ถึง (7) จะมีคุณค่าทางศิลปะหรือไม่ และให้หมายความรวมถึงภาพถ่ายและแผนผังของงานดังกล่าวด้วย”

ด้วยเหตุนี้การออกแบบลวดลาย โดยช่างชาวสุรินทร์ใช้วิธีเขียนลวดลายลงบนกระดาษ ภายใต้จุดมุ่งหมายของการออกแบบ คือ การใช้ประโยชน์ด้านการค้าพาณิชย์กรรมมิใช่เพื่อการชื่นชมคุณค่าทางศิลปะ ประกอบกับปัจจุบันการผลิตผ้าไหมสุรินทร์เป็นการผลิตในรูปอุตสาหกรรม

ในครัวเรือนเกือบทั้งจังหวัด ทำให้งานออกแบบลวดลายของผ้าไหมบนกระดาดจึงจัดเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทศิลปประยุกต์ตามมาตรา 4 (7) พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์

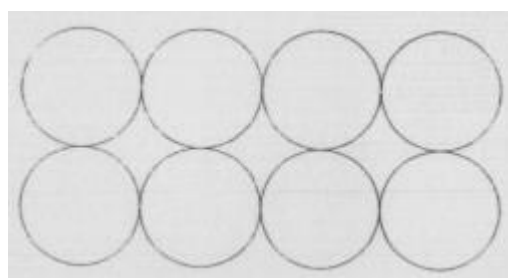
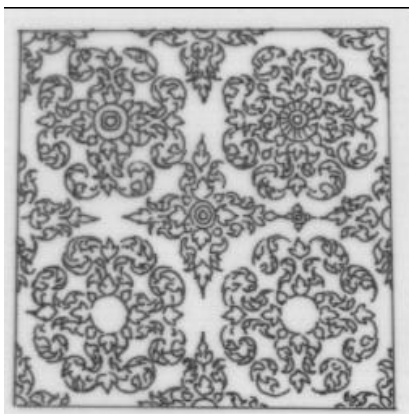
ตัวอย่างของงานออกแบบผ้าไหมสุรินทร์บนกระดาด เช่น งานออกแบบผ้ายกทองของกลุ่มจันทร์ โสมา เพื่อมอบเป็นของขวัญแก่ผู้นำกลุ่มประเทศความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชียแปซิฟิก (เอเปค) 2003 กรุงเทพมหานคร

ภาพ 4-1 ผ้าตัดเสื่อแบบพระราชทาน
ลายดอกผุดดวงกลม จก และลายสัตว์หิมพานต์

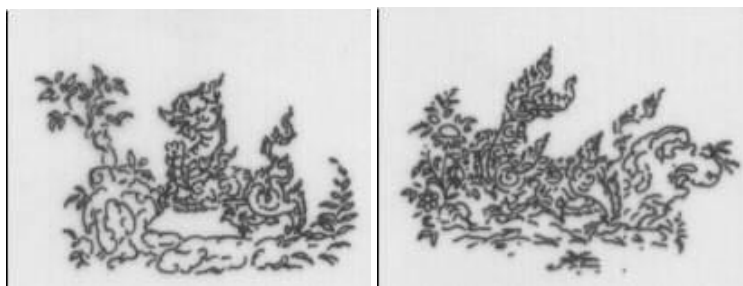
ลวดลายข้างต้นมาจากงานออกแบบลวดลายดอก ผสมผสานกับรูปสัตว์หิมพานต์ และใช้วิธีการทอแบบผ้าจก อันมีที่มาจากงานออกแบบบนกระดาด ดังนี้

1. ลายดอกผุดดวงกลม(ใช้เป็นลายพื้นผ้าไหม) และต่อลายตลอดพื้นผ้าด้วยโครงสร้างแบบวงกลม และ

ภาพ 4-2 ลายดอกผุดดวงกลม

2. ลายรูปสัตว์หิมพานต์ ใช้ทอด้วยวิธีจกลงบนตรงกลางผืนผ้าไหม

ภาพ 4-3 ลายรูปสัตว์หิมพานต์

2. งานออกแบบลวดลายผ้าไหมด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ คือ งานออกแบบลวดลายบนผืนผ้าไหมของนักออกแบบรุ่นใหม่ โดยโปรแกรมคอมพิวเตอร์จะถูกนำเข้ามาช่วยในการออกแบบลวดลาย เพื่อความสะดวกในการลงลายละเอียดของสี และความสะดวกในการปรับปรุงแก้ไขรูปแบบในภายหลัง

รูปแบบของงานออกแบบลวดลายผ้าไหมด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ จอคอมพิวเตอร์จะทำหน้าที่เปรียบเสมือนกระดาษ ปากกาเขียนแบบคอมพิวเตอร์ เมสส์ คีย์บอร์ดก็คืออุปกรณ์วาดเขียน นักออกแบบคือศิลปิน ซึ่งนักออกแบบจะขีดเขียน รูปร่าง รูปทรงของลวดลาย พร้อม ๆ กับการเติมสีเส้นแก่ลวดลายได้ในเวลาเดียวกัน

ประโยชน์ของงานออกแบบลวดลายด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ จากการศึกษาพบว่างานออกแบบด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สามารถนำไปใช้กับงานผ้าไหมได้ทั้งสองรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นผ้าไหมที่เกิดจากการทอ หรืองานผ้าไหมพิมพ์ลาย (ผ้าบาติก) เนื่องจากโปรแกรมคอมพิวเตอร์สามารถพิมพ์ลวดลายบนกระดาษธรรมดาและกระดาษ Iron Transfer (กระดาษสำหรับงานพิมพ์ลายด้วยความร้อน) และการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อผลิตผ้าไหมพิมพ์ลายนี้ยังสามารถผลิตผ้าไหมได้คราวละจำนวนมาก ๆ

งานออกแบบลวดลายผ้าไหมด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์จึงถือเป็นการสร้างงานศิลปกรรมด้วยวิธีแบบงานจิตรกรรมตามที่มาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 บัญญัติไว้ว่า

“มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

ศิลปกรรม หมายความว่า งานอันมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างดังต่อไปนี้

(1) งานจิตรกรรม ได้แก่ งานสร้างสรรค์รูปทรงที่ประกอบด้วยเส้น แสง สี หรือสิ่งอื่นอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน ลงบนวัสดุอย่างเดี่ยวหรือหลายอย่าง...

(7) งานศิลปะประยุกต์ ได้แก่ งานที่นำเอางานตาม (1) ถึง (6) อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกันไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น นอกเหนือจากการชื่นชมในคุณค่าของตัวงานดังกล่าวนั้น เช่น นำไปใช้สอย นำไปตกแต่งวัสดุหรือสิ่งของอันเป็นเครื่องใช้ หรือนำไปใช้เพื่อประโยชน์ทางการค้า ทั้งนี้ไม่ว่างานตาม (1) ถึง (7) จะมีคุณค่าทางศิลปะหรือไม่ และให้หมายความรวมถึงภาพถ่ายและแผนผังของงานดังกล่าวด้วย”

เนื่องจากจุดประสงค์ของงานออกแบบลวดลายของผ้าไหมสุรินทร์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ได้แก่ การออกแบบลวดลายเพื่อสนองตอบความต้องการของผู้บริโภค ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ทางการค้าขายเป็นสำคัญ งานออกแบบลวดลายผ้าไหมด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์จึงจัดเป็นงานศิลปกรรมในรูปงานศิลปะประยุกต์ตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

3. งานออกแบบด้วยวิธีการทอผ้าไหม คือ การที่ช่างทอผ้าไหมบางรายได้ใช้วิธีการทอเป็นการแสดงออกซึ่งงานออกแบบของตน โดยช่างผู้ทอเหล่านี้มิได้มีงานออกแบบบนกระดาษหรือใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์แต่อย่างใด จากการศึกษาพบว่าช่างทอผ้าไหมจะออกแบบในความคิดและทอไปพร้อม ๆ กันได้นี้ ช่างผู้ทอต้องเป็นช่างที่มีความชำนาญมาก และส่วนใหญ่มักเป็นชาวบ้านสุรินทร์ที่เป็นเกษตรกร การทอผ้าของชาวบ้านเหล่านี้จึงไม่มีงานออกแบบในรูปแบบใด หากแต่ชาวสุรินทร์ เช่น ชายชาวกุย หรือผู้หญิงชาวกุยต่างช่วยกันคิดแบบที่ต้องการ และหญิงชาวกุยตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์จะทอตามแบบที่คิดนั้นทันที

สำหรับงานออกแบบด้วยวิธีการทอผ้าไหมนี้ ในฐานะที่งานออกแบบผ้าไหมจัดเป็นงานทางศิลปะประเภทหนึ่ง ด้วยเหตุนี้การพิจารณาว่างานออกแบบด้วยวิธีการทอผ้าไหมนี้จึงต้องพิจารณาจากงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทงานศิลปกรรม และงานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ และแผนกศิลปะตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) งานออกแบบด้วยวิธีการทอผ้าไหมในฐานะงานศิลปกรรม ภายใต้คำจำกัดความคำว่า “งานศิลปกรรม” ตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ที่บัญญัติว่า

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

“ศิลปกรรม” หมายความว่า งานอันมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างดังต่อไปนี้

(1) งานจิตรกรรม ได้แก่ งานสร้างสรรค์รูปทรงที่ประกอบด้วย เส้น แสง สี หรือสิ่งอื่นอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกันลงบนวัสดุอย่างเดียวหรือหลายอย่าง....

(7) งานศิลปะประยุกต์ ได้แก่ งานที่นำเอางานตาม (1) ถึง (6) อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกันไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น นอกเหนือจากการชื่นชมในคุณค่าของตัวงานดังกล่าวนั้น เช่น นำไปใช้สอย นำไปตกแต่งวัสดุหรือสิ่งของอันเป็นเครื่องใช้ หรือนำไปใช้เพื่อประโยชน์ทางการค้า ทั้งนี้ ไม่ว่าจะงานตาม (1) ถึง (7) จะมีคุณค่าทางศิลปะหรือไม่ และให้หมายความรวมถึงภาพถ่ายและแผนผังของงานดังกล่าวด้วย

หลักการพิจารณางานสร้างสรรค์ใดเป็นงานศิลปกรรมตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ก็คือ งานสร้างสรรค์ชิ้นนั้นต้องเป็นการแสดงออกซึ่งงานศิลปะด้วยวิธีการตามมาตรา 4 (1) ถึง (6) พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 อันได้แก่ การแสดงออกในรูปงานจิตรกรรม งานประติมากรรม งานภาพพิมพ์ งานสถาปัตยกรรม งานภาพถ่าย และงานภาพประกอบ แผนที่ ฯลฯ ซึ่งวิธีการแสดงออกของงานศิลปะตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ไม่ปรากฏว่า วิธีการทอเป็นการแสดงออกซึ่งงานศิลปะ

ฉะนั้นการที่ชาวบ้านสุรินทร์ใช้วิธีการทอเป็นการแสดงออกซึ่งงานออกแบบของตน วิธีการทอเช่นนี้ย่อมไม่อาจถือเป็นงานศิลปกรรมตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 แม้ว่าในความคิดของคนทั่วไปงานผ้าไหมคืองานศิลปะก็ตาม ทั้งนี้การพิจารณาเช่นนี้ถือเป็นหลักในการพิจารณาว่า งานสร้างสรรค์แต่ละอย่างอาจไม่ถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ แม้ว่าจะงานชิ้นนั้นจะเป็นงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ แต่การที่งานสร้างสรรค์ชิ้นใดจะถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ งานสร้างสรรค์ดังกล่าวก็ต้องเป็นงานตามที่กฎหมายลิขสิทธิ์กำหนดเท่านั้น

2) งานออกแบบด้วยวิธีการทอผ้าไหมในฐานะเป็นงานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ แม้ว่าบทบัญญัติพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 จะมีได้กำหนดคำนิยามคำว่า “งานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ” ไว้ก็ตาม แต่หากพิจารณาแนวทางการใช้การตีความของนักกฎหมายหลาย ๆ ท่านแล้ว คำว่า “งานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ” ย่อมได้แก่งานสร้างสรรค์ประเภทใดที่ไม่อาจจัดเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามมาตรา 6 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ได้ เช่นงานวรรณกรรม งานนาฏกรรม งานศิลปกรรม ฯลฯ และงานสร้างสรรค์ชิ้นนั้นต้องมีลักษณะใกล้เคียงกับงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทอื่น ๆ ตามมาตรา 6 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ งานสร้างสรรค์ดังกล่าวจึงอาจจัดเป็นงานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะได้

สำหรับงานออกแบบด้วยวิธีการทอผ้าไหมนั้น เนื่องด้วยวิธีการทอก็ไม่อาจจัดเป็นงานศิลปกรรมได้ เพราะการทอไม่ใช่วิธีการสร้างงานแบบจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ภาพพิมพ์ ภาพถ่าย ภาพประกอบ แผนที่ ฯลฯ ตามที่งานศิลปกรรมมาตรา 4 พระราชบัญญัติ

ลิขสิทธิ พ.ศ.2537 บัญญัติไว้ ดังนั้นงานออกแบบผ้าไหมด้วยวิธีการทอของชาวบ้านสุรินทร์จึงไม่อาจถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ พ.ศ.2537

4.5.3 ลวดลายของผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหมเป็นสหสิทธิ

คำว่า “สหสิทธิ” ในทางตำรากฎหมายมีความหมายว่า งานสร้างสรรค์อันเกิดจากสติปัญญาของมนุษย์อาจได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญามากกว่า 1 ฉบับได้ เพราะการที่มนุษย์สร้างสรรค์งานขึ้นหนึ่งชิ้น งานสร้างสรรค์ชิ้นดังกล่าวย่อมเกิดขึ้นด้วยจุดประสงค์หลายประการ เช่น งานออกแบบเก้าอี้ย่อมมีจุดมุ่งหมายหลัก คือการใช้สอย และจุดมุ่งหมายรอง คือ ความสวยงามของผลิตภัณฑ์ ฯลฯ

ด้านแนวความคิดพื้นฐานของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา การร่างกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละฉบับย่อมเกิดจากจุดประสงค์ที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้สหสิทธิจึงเป็นความสัมพันธ์ทางกฎหมายระหว่างกฎหมายลิขสิทธืกับกฎหมายสิทธิบัตร ซึ่งกฎหมายทั้งสองฉบับมีจุดมุ่งหมายในความคุ้มครองที่แตกต่างกัน ดังนี้

- พระราชบัญญัติลิขสิทธิ พ.ศ. 2537 มีจุดมุ่งหมายคุ้มครองการแสดงของซึ่งความคิดของผู้สร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศิลปประยุกต์คืองานศิลปะ ซึ่งผู้สร้างสรรค์ได้ก่อเกิดงานสร้างสรรค์ขึ้นด้วยวัตถุประสงค์อื่นอันมิใช่เพียงการชื่นชมคุณค่าทางศิลปะ หากแต่วัตถุประสงค์หลักของงานศิลปประยุกต์คือการใช้ประโยชน์ทางการค้า งานศิลปประยุกต์จึงเป็นทั้งงานศิลปะและงานเพื่อประโยชน์ทางพาณิชย์ในเวลาเดียวกัน

- พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 กฎหมายฉบับนี้มุ่งคุ้มครองสิ่งประดิษฐ์และงานออกแบบผลิตภัณฑ์ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานออกแบบผลิตภัณฑ์ตามมาตรา 56 พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 ที่บัญญัติว่า

“**มาตรา 56** การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่จะขอรับสิทธิบัตรตามพระราชบัญญัตินี้ได้ต้องเป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่ออุตสาหกรรมรวมทั้งหัตถกรรม”

งานออกแบบผลิตภัณฑ์จึงต้องเป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ และงานออกแบบดังกล่าวยังต้องสามารถประยุกต์ใช้ทางอุตสาหกรรมรวมทั้งหัตถกรรม แต่อย่างไรก็ตามงานออกแบบผลิตภัณฑ์แต่ละชนิด นักออกแบบก็คือศิลปินซึ่งใช้ทักษะด้านศิลปะควบคู่กับงานออกแบบ โดยจุดมุ่งหมายของงานออกแบบก็คือ การมุ่งประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ ส่วนความสวยงามของผลิตภัณฑ์เป็นจุดมุ่งหมายรอง ด้วยเหตุนี้งานออกแบบผลิตภัณฑ์จึงเป็นงานศิลปะด้วยในเวลาเดียวกัน

ด้านประวัติของแนวความคิดเรื่องสหสิทธิ นับแต่ในศตวรรษที่ 18 ที่ชาติตะวันตกเริ่มสร้างระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์และคุ้มครอง

ผลประโยชน์ของนักประดิษฐ์ ชาติตะวันตกก็ยอมรับว่างานออกแบบย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาถึง 2 ฉบับ คือ กฎหมายลิขสิทธิ์และกฎหมายสิทธิบัตร โดยประเทศอังกฤษนับเป็นประเทศแรกที่เกิดระบบกฎหมายคุ้มครองสิทธินี้

สำหรับประเทศไทยเริ่มปรากฏแนวคำพิพากษาศาลและทางคำรากฎหมายที่ยอมรับเรื่องสิทธิเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2537 ภายหลังจากที่ประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 โดยปัจจุบันคำพิพากษานับนี้ถือเป็นบรรทัดฐานในการวินิจฉัยงานสิทธิ ดังปรากฏรายละเอียดในคำพิพากษานับนี้ ดังนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 6379/2537 งานออกแบบปากกาลูกกลิ้ง 2 แบบ ซึ่งประกอบด้วยงานแบบพิมพ์รูปลักษณะปากกาและชิ้นส่วนแม่พิมพ์ งานหุ่นจำลอง งานอิเล็กทรอนิกส์หรือแท่งทองแดงที่ใช้ในการทำแม่พิมพ์ งานแม่พิมพ์ และงานรูปทรงและลวดลายตัวปากกา อันเกิดจากการคิดค้นแบบปากกาดั้งแต่กร่างรูปทรงและลวดลายในกระดาษร่างให้ปากกามีรูปลักษณะสวยงามสะดุดตาและสะดวกในการใช้สอย แล้วนำมาวิเคราะห์ในเชิงเศรษฐกิจตามหลักวิชาการ ใช้เทคนิคที่เรียกว่าวิศวกรรมคุณค่า คือ วิธีการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ให้มีคุณภาพใช้ได้ดีกว่าสินค้าที่มีอยู่ก่อน และเพื่อให้ได้ต้นทุนการผลิตในราคาต่ำจนได้รูปทรงและลวดลายที่พอใจ แล้วเขียนแบบที่ถูกต้องและทำหุ่นจำลองต่อจากนั้นก็ทำการออกแบบชิ้นส่วนแม่พิมพ์ ออกแบบอิเล็กทรอนิกส์หรือแท่งทองแดงที่ใช้ในการทำแม่พิมพ์ ทำอิเล็กทรอนิกส์และทำแม่พิมพ์เพื่อใช้ในการทำปากกา เป็นงานสร้างสรรค์อันเกิดจากการนำเอาการสร้างแบบพิมพ์รูปลักษณะของปากกาและแบบแม่พิมพ์ซึ่งเขียนด้วยลายเส้นประกอบเป็นรูปทรงอันเข้าลักษณะศิลปกรรมประเภทงานจิตรกรรม และการสร้างแม่พิมพ์กับหุ่นจำลองของปากกาดังกล่าว ซึ่งเป็นงานสร้างสรรค์รูปทรงที่เกี่ยวกับปริมาตรที่สัมผัสและจับต้องได้ อันเข้าลักษณะศิลปกรรมประเภทงานประติมากรรม มาประกอบเข้าด้วยกันและสร้างขึ้นเป็นปากกาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการขีดเขียนและเพื่อประโยชน์ทางการค้าอันเป็นประโยชน์อย่างอื่นนอกเหนือจากการชื่นชมในคุณค่าของตัวงานจิตรกรรมและประติมากรรมดังกล่าวงานสร้างสรรค์แบบปากกาทั้งสองแบบจึงเป็นงานศิลปประยุกต์อันอาจได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2521 ทั้งนี้ไม่ว่าจะมีคุณค่าทางศิลปะหรือไม่ หากปรากฏว่างานนั้นผู้สร้างสรรค์ได้ทำหรือก่อให้เกิดงานนั้นด้วยความคิดริเริ่มของตนเองโดยมิได้ทำซ้ำหรือดัดแปลงจากงานอันมีลิขสิทธิ์ของผู้อื่น โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น

นับแต่คำพิพากษานับนี้เกิดขึ้น แนวทางในทางคำรากฎหมายและศาลไทยก็ได้ยอมรับในเรื่องสิทธิ ดังนี้

1) นับแต่ปี พ.ศ.2537 เป็นต้นมา ศาลไทยได้ขยายขอบเขตความคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ไปมากกว่าเดิม โดยศาลได้เริ่มยอมรับเรื่องสิทธิ ว่างานออกแบบผลิตภัณฑ์อาจ

ได้รับความคุ้มครองทั้งตามกฎหมายสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์และกฎหมายลิขสิทธิ์ในฐานะศิลปประยุกต์ได้

2) แม้คำพิพากษานี้ไม่ได้วินิจฉัยว่า ลวดลายของผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหมเป็นงานสหสิทธิ์ก็ตาม แต่คำพิพากษานี้ก็ถือเป็นบรรทัดฐานว่า หากศาลไทยยอมรับว่า งานออกแบบปากกาถูกลิ้นเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทงานศิลปกรรมประเภทศิลปประยุกต์แล้ว ในอนาคตงานออกแบบผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เช่น งานออกแบบลวดลายบนผืนผ้าไหม ฯลฯ งานออกแบบเหล่านี้ที่เกิดจากการนำเอางานจิตรกรรมและงานภาพพิมพ์มาใช้ ภายใต้วัตถุประสงค์หลัก คือ การเพิ่มมูลค่าแก่ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมสุรินทร์และผ้าไหมไทย งานออกแบบเหล่านี้ย่อมอยู่ในสถานะงานศิลปประยุกต์เช่นเดียวกับงานออกแบบปากกาถูกลิ้นตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6379/2537 ทำให้ศาลไทยน่าจะคุ้มครองงานออกแบบลวดลายผ้าไหมสุรินทร์และลวดลายบนผืนผ้าไหมไทยจังหวัดอื่น ๆ ในฐานะเป็นงานสหสิทธิ์เช่นกัน

3) แนวทางการวินิจฉัยของศาลไทยที่ว่า งานออกแบบผลิตภัณฑ์อาจได้รับความคุ้มครองทั้งตามกฎหมายลิขสิทธิ์และกฎหมายสิทธิบัตรนั้น แนวทางการวินิจฉัยของศาลไทยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวการใช้การตีความกฎหมายลิขสิทธิ์ของต่างประเทศ เช่น สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน¹⁴ ประเทศอังกฤษ¹⁵ ฯลฯ

ดังนั้นสำหรับงานออกแบบลวดลายไหมสุรินทร์และผ้าไหมไทย และลวดลายผ้าไหมบาติก ซึ่งนักออกแบบใช้วิธีการออกแบบบนกระดาษหรือด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์แล้ว หรือนักออกแบบใช้แม่พิมพ์สร้างลวดลายบนผืนผ้าไหมแล้ว งานทั้งสองประเภทนี้ย่อมจัดเป็นงานศิลปประยุกต์อันมีลิขสิทธิ์ พร้อม ๆ กับที่งานทั้งสองชนิดดังกล่าวยังอาจได้รับสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 อีกด้วย

4.6 วิธีการได้ไปซึ่งความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหม

แม้ว่ากฎหมายลิขสิทธิ์จะมุ่งคุ้มครองผู้สร้างสรรค์ก็ตาม แต่กฎหมายลิขสิทธิ์ก็ไม่ปฏิเสธว่า บุคคลอื่นซึ่งมิใช่ผู้สร้างสรรค์อาจได้ไปซึ่งสิทธิทางเศรษฐกิจตามกฎหมายลิขสิทธิ์ เพราะเหตุที่การสร้างสรรคงานเกิดขึ้นจากสัญญาจ้าง ทั้งนี้ไม่ว่าสัญญาจ้างแรงงาน หรือจ้างทำของ หรือ

¹⁴ A project funded by the European Union. China IPR Case Study Catalogue. World Wide Web www.chaina-iphelpdesk.eu

¹⁵ คำพิพากษาของศาลอังกฤษยอมรับว่างานออกแบบเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ เช่น คดี British Leyland v. Arnstong Patent, 1986 ในคดีนี้ศาลยอมรับว่างานออกแบบท่อไอเสียเครื่องยนต์เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์และเป็นงานที่ได้สิทธิบัตรด้วย เป็นต้น

การจ้างของหน่วยราชการ เช่นเดียวกับอุตสาหกรรมผ้าไหมสุรินทร์ ปัจจุบันหมู่บ้านผ้าไหมและโรงทอผ้าไหมภาคอุตสาหกรรมในจังหวัดสุรินทร์ต่างมีระบบการว่าจ้างช่างทอผ้า ทำให้ช่างทอผ้าไหมอาจไม่ได้ไปซึ่งสิทธิในทางเศรษฐกิจก็ได้ การศึกษาในส่วนนี้จึงเริ่มจากการได้ไปซึ่งลิขสิทธิ์ในฐานะผู้สร้างสรรค์ และการได้ไปซึ่งลิขสิทธิ์โดยวิธีอื่นตามลำดับ

4.6.1 การได้ไปซึ่งลิขสิทธิ์ในฐานะผู้สร้างสรรค์

โดยทั่วไปแล้วผู้สร้างสรรค์ในฐานะผู้ทำหรือก่อเกิดงานสร้างสรรค์ ผู้สร้างสรรค์จึงชอบได้ไปซึ่งสิทธิทางเศรษฐกิจและกรรมสิทธิ และภายใต้อนุสัญญากรุงเบอร์นซึ่งประเทศไทยเป็นสมาชิกอยู่นั้น ทำให้ประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 มาตรา 8 ดังนี้

“มาตรา 8 ให้ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานที่ตนได้สร้างสรรค์ขึ้นภายใต้เงื่อนไขดังต่อไปนี้

(1) ในกรณีที่ยังไม่ได้มีการโฆษณางาน ผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทยหรืออยู่ในราชอาณาจักร หรือเป็นผู้มีสัญชาติหรืออยู่ในประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย ตลอดระยะเวลาหรือเป็นส่วนใหญ่ในการสร้างสรรค์งานนั้น

(2) ในกรณีที่ได้มีการโฆษณางานแล้ว การโฆษณางานนั้นในครั้งแรกได้กระทำขึ้นในราชอาณาจักรหรือในประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย หรือในกรณีที่การโฆษณาครั้งแรกได้กระทำนอกราชอาณาจักรหรือในประเทศอื่นที่ไม่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย หากได้มีการโฆษณางานดังกล่าวในราชอาณาจักรหรือในประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วยภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้มีการโฆษณาครั้งแรก หรือผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีลักษณะตามที่กำหนดไว้ใน (1) ในขณะที่มีการโฆษณางานครั้งแรก

ในกรณีที่ผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทย ถ้าผู้สร้างสรรค์เป็นนิติบุคคล นิติบุคคลนั้นต้องเป็นนิติบุคคลที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย”

ด้วยเหตุนี้มาตรา 8 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 จึงมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1) หลักความคุ้มครองลิขสิทธิ์โดยอัตโนมัติปราศจากแบบพิธี หมายถึงผู้สร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ในประเทศไทยชอบได้ไปซึ่งความคุ้มครองลิขสิทธิ์โดยอัตโนมัติ ทั้งนี้ที่ผู้สร้างสรรค์ได้ก่อเกิดงานอันมีลิขสิทธิ์ขึ้นด้วยวิธีการรูปแบบอย่างใด ๆ ให้ปรากฏ โดยตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 มาตรา 8 ก็ไม่ได้กำหนดแบบพิธี เพื่อให้ได้ไปซึ่งลิขสิทธิ์แต่อย่างใด เช่น การจดทะเบียนต่อเจ้าหน้าที่ ฯลฯ ดังนั้นผู้สร้างสรรค์จึงได้ลิขสิทธิ์โดยอัตโนมัติ

และปราศจากแบบพิธี และการจดทะเบียนลิขสิทธิ์ในประเทศไทยจึงเป็นเพียงการก่อเกิดหลักฐานทางราชการ อันทำให้ผู้สร้างสรรค์ได้รับประโยชน์ในอนาคต หากผู้สร้างสรรค์ต้องการดำเนินคดีแก่ผู้ละเมิดลิขสิทธิ์

ที่มาของหลักการคุ้มครองโดยอัตโนมัติและปราศจากแบบพิธีนี้มาจากสนธิสัญญากรุงเบอร์ลิน ซึ่งปัจจุบันองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก World Intellectual Property (WIPO) ได้ให้คำอธิบายหลักการคุ้มครองโดยอัตโนมัติและปราศจากแบบพิธีไว้ว่า ผู้สร้างสรรค์ชอบได้ไปซึ่งลิขสิทธิ์ทันทีที่ก่อเกิดงานสร้างสรรค์ขึ้น โดยรัฐสมาชิกต้องไม่กำหนดเงื่อนไขใด ๆ หรือแบบพิธีอันขัดต่อหลักการนี้ เช่น การนำฝากสำเนางาน (deposit) การจดทะเบียนลิขสิทธิ์ต่อหน่วยงานของรัฐ การจ่ายค่าธรรมเนียม เป็นต้น

ด้วยผลของสนธิสัญญากรุงเบอร์ลินข้างต้น ส่งผลให้มาตรา 8 (1) พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 จึงวางเงื่อนไขการได้ไปซึ่งความคุ้มครองลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรค์เพียงว่า ผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทยหรืออยู่ในราชอาณาจักรไทย โดยผู้สร้างสรรค์ไม่จดทะเบียนลิขสิทธิ์แต่อย่างใด และผู้สร้างสรรค์จะได้รับความคุ้มครองทันทีที่ก่อเกิดงานสร้างสรรค์ขึ้น

2) หลักปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ (principle of nation treatment) หมายถึง ประเทศสมาชิกของอนุสัญญากรุงเบอร์ลินทุกประเทศต้องให้ความคุ้มครองแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ต่างชาติ หากเจ้าของลิขสิทธิ์คนดังกล่าวได้ผลิตงานขึ้นในประเทศซึ่งเป็นสมาชิกอนุสัญญากรุงเบอร์ลินด้วย โดยความคุ้มครองของประเทศสมาชิกอนุสัญญากรุงเบอร์ลินนี้จะเช่นเดียวกับความคุ้มครองที่ให้แก่นักในชาติของตน

ตัวอย่าง นายเอ คนสัญชาติอังกฤษได้วาดรูปขึ้นในประเทศไทย และทั้งประเทศไทยและประเทศอังกฤษต่างเป็นสมาชิกอนุสัญญากรุงเบอร์ลิน ผลทางกฎหมายก็คือ นายเอผู้สร้างสรรค์ชาวอังกฤษชอบได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามกฎหมายไทย ในระดับมาตรฐานเดียวกับที่ผู้สร้างสรรค์คนไทยพึงได้รับจากกฎหมายลิขสิทธิ์

3) หลักการคุ้มครองโดยอิสระ (principle of independence of protection) หมายความว่าประเทศภาคีสมาชิกอนุสัญญากรุงเบอร์ลินต้องให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์แก่ประเทศภาคีสมาชิกอื่น โดยไม่ต้องพิจารณาว่างานอันมีลิขสิทธิ์ดังกล่าวจะได้รับความคุ้มครองโดยสมบูรณ์จากประเทศที่เกิดงานขึ้นหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ขอรับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์จึงไม่ต้องพิสูจน์ว่า งานอันมีลิขสิทธิ์ของตนสอดคล้องกับหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขใด ๆ ของประเทศที่เกิดของงาน เช่น งานวรรณกรรมของประเทศไทยย่อมได้รับความคุ้มครองในประเทศฝรั่งเศส ในฐานะที่งานชิ้นนี้เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ในประเทศฝรั่งเศสเช่นกัน โดยผู้สร้างสรรค์ชาวไทยไม่ต้องพิสูจน์ว่าวรรณกรรมเล่มนี้มีคุณสมบัติครบตามเงื่อนไขที่จะได้รับลิขสิทธิ์ตามกฎหมายไทยหรือไม่ เป็นต้น

สำหรับงานผ้าไหมบาติกและงานออกแบบผ้าไหมสุรินทร์ซึ่งผู้สร้างสรรค์เป็นคนไทยแล้ว งานผ้าไหมบาติกและงานออกแบบผ้าไหมย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ไทยโดยอัตโนมัติและไม่ต้องมีการจดทะเบียนลิขสิทธิ์ อีกทั้งงานผ้าไหมบาติกและงานออกแบบผ้าไหมสุรินทร์ยังได้รับความคุ้มครองจากประเทศสมาชิกอนุสัญญากรุงเบอร์น์ทั่วโลกด้วย ภายใต้หลักการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติและหลักการคุ้มครองโดยอิสระ ทำให้ขอบเขตความคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหมบาติกและงานออกแบบผ้าไหมสุรินทร์มีอยู่เกือบทุกประเทศบนโลกในปัจจุบัน

4.6.2 การได้ไปซึ่งลิขสิทธิ์โดยวิธีอื่น

ตามปกติแล้วผู้ใดเป็นผู้สร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ ผู้นั้นชอบที่จะได้ไปซึ่งความคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามกฎหมายไทย แต่อย่างไรก็ตามภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ปัจจุบันการผลิตไม่ได้มุ่งตอบสนองความต้องการส่วนบุคคล หากแต่การผลิตมีไว้เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดผู้บริโภค ซึ่งผู้ผลิตสินค้าคือเจ้าของทุน และลูกจ้างคือผู้สร้างสรรค์งานแลกเปลี่ยนกับค่าแรง โดยทั้งฝ่ายนายจ้างและฝ่ายลูกจ้างมีความผูกพันกันภายใต้ระบบสัญญาจ้าง ทั้งนี้ไม่ว่าในรูปสัญญาจ้างแรงงาน หรือสัญญาจ้างทำของ ดังนี้เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์การได้ไปซึ่งลิขสิทธิ์อันสอดคล้องกับสภาพธุรกิจ กฎหมายลิขสิทธิ์จึงได้วางหลักเกณฑ์การได้ไปซึ่งลิขสิทธิ์โดยวิธีอื่นไว้ และการศึกษาหลักเกณฑ์ดังกล่าวจะเริ่มจากการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ในฐานะพนักงานหรือลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงาน การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ในฐานะผู้ว่าจ้างตามสัญญาจ้างทำของ การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ในฐานะหน่วยงานของรัฐ การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ในฐานะผู้ตัดแปลงงานอันมีลิขสิทธิ์ และการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ในฐานะผู้รวบรวม ตามลำดับต่อไป

1) การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ในฐานะพนักงานหรือลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงาน (work in the course of employment) ตามบทบัญญัติมาตรา 9 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 บัญญัติว่า

“มาตรา 9 งานที่ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์ขึ้นในฐานะพนักงานหรือลูกจ้าง ถ้ามิได้ทำเป็นหนังสือตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น ให้ลิขสิทธิ์ในงานนั้นเป็นของผู้สร้างสรรค์ แต่นายจ้างมีสิทธินำงานนั้นออกเผยแพร่ต่อสาธารณชนได้ตามที่เป็นวัตถุประสงค์แห่งการจ้างแรงงานนั้น”

งานสร้างสรรค์ในฐานะพนักงานหรือลูกจ้าง ก็คือ งานสร้างสรรค์ตามสัญญาจ้างแรงงานภายใต้บังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งตัวนายจ้างสามารถกำกับวิธีการทำงาน เวลาการทำงาน เครื่องแบบ หรือระเบียบวินัยในการทำงานของลูกจ้าง โดยความผูกพันตามสัญญาจ้างแรงงานนี้ไม่มุ่งต่อผลสำเร็จของงาน เหตุนี้เองไม่ว่าลูกจ้างหรือพนักงานจะผลิตงานแล้วเสร็จหรือไม่ นายจ้างยังมีหน้าที่จ่ายเงินเดือนหรือค่าตอบแทนแก่ลูกจ้างเสมอ

ผลลัพธ์ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ คือ งานสร้างสรรค์ตามสัญญาจ้างแรงงานนี้ลูกจ้างเป็นผู้ได้ไปซึ่งลิขสิทธิ์ แต่นายจ้างสามารถนำงานออกเผยแพร่ต่อสาธารณชนได้ หากงานนั้นเป็นงานที่ลูกจ้างสร้างขึ้นตามสัญญาจ้างแรงงาน

สำหรับการผลิตผ้าไหมของกลุ่มอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมของผ้าไหมสุรินทร์ จากการศึกษาพบว่า ช่างทอผ้าไหมของโรงทอผ้าไหมเหล่านี้เป็นพนักงานตามสัญญาจ้างแรงงาน หากแต่ลักษณะการทำงานของช่างทอผ้าไหมเหล่านี้จะมีลักษณะพิเศษบางประการ เช่น นายจ้างจะไม่ได้เคร่งครัดด้านเวลาการทำงาน นายจ้างจะเป็นเพียงผู้สั่งการให้ผลิตผ้าไหมประเภทใดประเภทหนึ่งเท่านั้น แต่นายจ้างจะไม่เข้ายุ่งเกี่ยวกับงานทอผ้าไหมของลูกจ้าง ฯลฯ ซึ่งลักษณะพิเศษเหล่านี้คือผู้วิจัยคาดว่า คงเป็นเพราะงานทอผ้าไหมคืองานศิลปะ ทำให้นายจ้างจึงค่อนข้างอะลุ่มอล่วยแก่ลูกจ้างมากเป็นพิเศษ เพื่อที่งานผ้าไหมจะมีคุณภาพที่ดี หากช่างทอผ้าไหมลูกจ้างเหล่านี้มีสุขภาพจิตที่ดี และด้วยผลแห่งบทบัญญัติมาตรา 9 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานในอุตสาหกรรมผ้าไหมทอมือของชาวสุรินทร์จึงเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในลวดลายบนผืนผ้าไหมประเภทผ้าบาติก ส่วนนายจ้างพึงมีสิทธิเพียงการนำผลงานของลูกจ้างออกหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ ทั้งนี้ภายใต้กรอบสัญญาจ้างทอผ้าไหม

ส่วนงานการออกแบบลวดลายผ้าไหม จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่เจ้าของโรงทอผ้าไหมหรือหัวหน้ากลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมทอมือมักเป็นผู้ออกแบบลวดลายผ้าไหมสุรินทร์ด้วยตนเอง การออกแบบลวดลายผ้าไหมโดยพนักงานตามสัญญาจ้างแรงงานมีอยู่บ้างแต่จำนวนไม่มากนัก โดยสถานะเช่นนี้เกิดขึ้นจากการเข้าถึงการศึกษาที่แตกต่างกัน เพราะบรรดาเจ้าของกิจการหรือหัวหน้ากลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมทอมือเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความพร้อมในทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านการเงิน ด้านเวลาในการศึกษา ฯลฯ ในขณะที่กลุ่มพนักงานช่างทอผ้าในจังหวัดสุรินทร์ไม่มีความพร้อมมากพอ แต่บรรดาลูกจ้างช่างทอผ้าไหมสุรินทร์เหล่านี้กลับมีทักษะการทอผ้าที่สูงตามประสบการณ์ในการทำงาน ซึ่งทักษะความสามารถของลูกจ้างดังกล่าวมีระดับความสามารถสูงกว่านายจ้างมากนัก ทั้งหมดนี้ส่งผลให้นักออกแบบลวดลายผ้าไหมสุรินทร์จึงจำกัดตัวอยู่ในกลุ่มผู้มีการศึกษาจำนวนไม่มากนัก

เช่นเดียวกับผลลัพธ์ตามมาตรา 9 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 นักออกแบบลวดลายผ้าไหมตามสัญญาจ้างแรงงานย่อมเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในผลงานของตน และนายจ้างพึงมีสิทธิใช้ประโยชน์จากงานออกแบบลวดลายผ้าไหมดังกล่าวได้ เพราะงานออกแบบลวดลายผ้าไหมเป็นงานตามกรอบวัตถุประสงค์แห่งการจ้าง

ดังนั้นช่างทอผ้าไหมบาติก และนักออกแบบผ้าไหมผลิตขึ้น ลิขสิทธิ์จึงตกแก่พนักงานตามสัญญาจ้างแรงงาน ตัวนายจ้างจึงไม่ใช่เจ้าของลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหมดังกล่าว เว้นแต่นายจ้าง

ทำความเข้าใจกลายเป็นลายลักษณ์อักษรกับพนักงานหรือลูกจ้างว่า นายจ้างเป็นผู้ได้ไปซึ่งความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์

2) การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ในฐานะผู้ว่าจ้างตามสัญญาจ้างทำของ (commissioned works)

ดังที่บทบัญญัติมาตรา 10 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 บัญญัติว่า

“มาตรา 10 งานที่ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยการรับจ้างบุคคลอื่น ให้ผู้ว่าจ้างเป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานนั้น เว้นแต่ผู้สร้างสรรค์และผู้ว่าจ้างจะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น”

ความผูกพันตามสัญญาในมาตรา 10 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ใช้คำว่า “การรับจ้าง” หมายถึง สัญญาจ้างทำของตามป.พ.พ. โดยคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเรียกว่าผู้ว่าจ้าง และคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่าผู้รับจ้าง ทั้งสองฝ่ายมีความผูกพันตามสัญญาจ้างทำของ ซึ่งฝ่ายผู้รับจ้างมีอิสระในการทำการงานที่จ้างและต้องรับผิดชอบในการจัดหาสัมภาระในการทำงาน ส่วนฝ่ายผู้ว่าจ้างมีหน้าที่เพียงการตรวจรับมอบงานที่ว่าจ้างและชำระค่าจ้างแก่ผู้รับจ้าง เมื่อผู้รับจ้างกระทำการงานที่ว่าจ้างแล้วเสร็จ

ด้านผลตามกฎหมายลิขสิทธิ์ตามมาตรา 10 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 คือ เจ้าของลิขสิทธิ์ได้แก่ผู้ว่าจ้าง มูลเหตุที่กฎหมายลิขสิทธิ์ไทยบัญญัติไว้เช่นนี้ เพราะบทบัญญัติมาตรา 10 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 มีที่มาจากกฎหมายลิขสิทธิ์ของกลุ่มประเทศระบบคอมมอนลอว์ ซึ่งในระบบกฎหมายกลุ่มนี้มุ่งคุ้มครองตัวนายจ้างหรือผู้ว่าจ้างเป็นสำคัญ¹⁶

สำหรับการว่าจ้างทอผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ การศึกษาพบว่า เนื่องจากการทอผ้าไหมด้วยมือเป็นงานศิลปะและต้องใช้เวลายาวนาน ในขณะที่ผ้าไหมบางประเภทก็ไม่ใช้สินค้าที่หาซื้อได้ตามท้องตลาด เช่น ผ้าไหมสบง จีวรของพระภิกษุสงฆ์ ฯลฯ ในจังหวัดสุรินทร์การว่าจ้างทอผ้าไหมจึงเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยผู้ว่าจ้างคือชาวบ้านทั้งในจังหวัดสุรินทร์และชาวต่างประเทศ และผู้รับจ้างคือกลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมทอมือและกลุ่มอุตสาหกรรมทอผ้าไหม ซึ่งทั้งสองกลุ่มผู้ผลิตผ้าไหมต่างมีวิธีผลิตที่แตกต่างกัน ดังนี้

โครงสร้างการประกอบการของกลุ่มผลิตผ้าไหมในสุรินทร์ ทั้งสองกลุ่มมีรายละเอียดดังนี้

ก) กลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมทอมือของชาวบ้านจังหวัดสุรินทร์ คือ การรวมกลุ่มของชาวบ้านแต่ละคนในอำเภอหรือหมู่บ้านเดียวกัน เพื่อการผลิตผ้าไหมและจำหน่ายผ้าไหมร่วมกัน โดยชาวบ้านเหล่านี้ใช้ที่บ้านของตนเป็นสถานที่ทำงาน และใช้ (เครื่องทอผ้าไหม) ที่ใช้มีทั้งที่ทอผ้า

¹⁶ ปริญญา ดิพดง. คู่มือศึกษาวิชากฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา. (กรุงเทพฯ : สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. 2544), น.145-150

โบราณซึ่งมีขนาดใหญ่ตั้งอยู่ใต้ถุนบ้าน และกึ่งทอผ้าสมัยใหม่ซึ่งหาซื้อจากท้องตลาด โดยปรากฏว่าในแต่ละหมู่บ้านทอผ้าไหมเหล่านี้มักมีจำนวนตั้งแต่ 5 เครื่องแต่ไม่เกิน 20 เครื่อง

โครงสร้างการทำงาน กลุ่มนี้ประกอบไปด้วย หัวหน้ากลุ่มเป็นประธาน และชาวบ้านที่เหลือทำหน้าที่เป็นหน่วยการผลิตผ้าไหม บางกลุ่มจะมีผู้ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์และการตลาด

การตลาด ช่องทางการค้าของกลุ่มชาวบ้านกลุ่มนี้มีทั้งหลายช่องทาง เช่นการจำหน่าย ณ ที่ตั้งของกลุ่ม หรือการจำหน่ายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต และลูกค้ามีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ รวมทั้งนักท่องเที่ยว

ข) กลุ่มอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมในจังหวัดสุรินทร์ คือ ผู้ผลิตที่เป็นโรงทอผ้าไหมและมีเครื่องทอผ้าไหม (กี่) จำนวนตั้งแต่ 5 เครื่องขึ้นไป โดยผ้าไหมและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผ้าไหมเป็นสินค้าหลัก

โครงสร้างการทำงาน ผู้ผลิตผ้าไหมกลุ่มนี้มีโครงสร้างภาคการผลิต การบริหาร บุคลากร การตลาดในรูปแบบองค์กรธุรกิจ โดยเฉพาะในการสรรหาช่างทอปรากฏว่า ผู้ผลิตผ้าไหมในกลุ่มนี้จะมีการสรรหาช่างทอที่มีฝีมือและมีการพัฒนาทักษะช่างทอ และงานออกแบบอย่างต่อเนื่อง

ความสัมพันธ์ทางกฎหมายระหว่างผู้ผลิตกับช่างทอและนักออกแบบลวดลายผ้าไหม ผู้ผลิตผ้าไหมกลุ่มนี้เลือกใช้นิติสัมพันธ์ทางกฎหมายจ้างแรงงานกับช่างทอผ้าไหมและนักออกแบบ แต่กระเบื้องเบียบในการทำงานไม่ได้เป็นไปอย่างเข้มงวดนัก ดังปรากฏว่า นายจ้างผู้ผลิตผ้าไหมในกลุ่มนี้จะให้อิสระในการทำงานทอผ้าไหม และงานออกแบบแก่ลูกจ้างเป็นอย่างมาก นายจ้างมักจะเป็นเพียงผู้เลือกลวดลายของผ้าไหมให้ลูกจ้างเท่านั้น โดยไม่เคยปรากฏว่านายจ้างกลุ่มนี้จะเร่งรัดงานการทอผ้าไหมหรืองานออกแบบลวดลายผ้าไหมกับลูกจ้างเลย อีกทั้งผู้ผลิตกลุ่มนี้ยังตอบปฏิเสธลูกค้าที่เร่งรัดงานผลิตผ้าไหมด้วย

การตลาด กลุ่มผู้ผลิตผ้าไหมในรูปอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมมีฐานลูกค้าส่วนใหญ่เป็นคนไทย คนต่างประเทศ และนักท่องเที่ยว โดยช่องทางการจำหน่ายสินค้ามีทั้งการจำหน่ายที่ร้านค้าในตัวเมือง และขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต

จากสภาพการประกอบการของผู้ผลิตผ้าไหมทั้งสองกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน ทำให้เมื่อลูกค้าได้ว่าจ้างผลิตผ้าไหมกับผู้ผลิตทั้งสองกลุ่ม ผลลัพธ์ทางกฎหมายจึงมีความแตกต่างกัน ดังนี้

กรณีลูกค้าว่าจ้างผู้ผลิตผ้าไหมกลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมทอมือ เนื่องด้วยตามมาตรา 10 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 มีผลให้ ลูกค้ามีฐานะเป็นผู้ว่าจ้าง และช่างทอผ้าไหมของกลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมทอมือมีฐานะเป็นผู้รับจ้าง โดยสัญญาว่าจ้างทอผ้าไหมนี้มุ่งต่อผลสำเร็จของงานเป็นสิ่งสำคัญ กรณีเช่นนี้ผู้ว่าจ้างจึงเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหม เพียงเฉพาะผ้าไหมประเภทที่ถือ

เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเดี๋ยวเท่านั้น คือ ผ้าไหมบาติก กรณีเช่นนี้นับเป็นสถานะที่น่าเป็นห่วง เพราะลิขสิทธิ์ในลวดลายผ้าไหมไปตกแก่ลูกค้า แทนที่ตัวลูกจ้างผู้ผลิตหรือนายจ้างจะเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ สถานะเช่นนี้ถือได้ว่า กฎหมายลิขสิทธิ์ไทยยังมีมาตรฐานไม่อาจคุ้มครองผู้สร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ได้อย่างแท้จริง

กรณีลูกค้าจ้างผู้ผลิตผ้าไหมกลุ่มอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม รูปแบบการว่าจ้างทอผ้าไหมของกลุ่มนี้จึงมีความผูกพันตามกฎหมายสองประการด้วยกัน คือ

1 ความผูกพันระหว่างลูกค้ากับผู้ผลิตผ้าไหมกลุ่มอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม คือ สัญญาจ้างทำของ ซึ่งตามมาตรา 10 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ลิขสิทธิ์เป็นของผู้ว่าจ้าง และ

2 ความผูกพันระหว่างผู้ผลิตผ้าไหมกลุ่มอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมกับลูกจ้าง คือ สัญญาแรงงาน ซึ่งตามมาตรา 9 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ลิขสิทธิ์เป็นของลูกจ้าง

ประเด็นปัญหาที่คือ ลิขสิทธิ์ควรตกเป็นของบุคคลใดระหว่างผู้ว่าจ้างและลูกจ้าง (ช่างทอผ้าไหมของผู้ผลิตผ้าไหมกลุ่มอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม) เพราะเหตุที่สัญญาว่าจ้างลูกค้าทำกับนายจ้าง (ผู้ผลิตผ้าไหมกลุ่มอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม) แต่นายจ้างไม่ใช่ผู้ผลิตงานอันมีลิขสิทธิ์ ลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานต่างหากที่เป็นผู้ผลิตงาน

สำหรับประเด็นปัญหาข้อนี้ หากถือว่านายจ้างคือตัวแทนของลูกจ้างแล้ว ลูกจ้างคือตัวการและผู้รับจ้างทำของในเวลาเดียวกัน ลิขสิทธิ์จึงอาจตกแก่ลูกค้าผู้ว่าจ้างตามมาตรา 10 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 แต่คณะผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า การที่ลิขสิทธิ์ตกแก่ลูกค้าผู้ว่าจ้างอาจไม่ตรงกับจุดประสงค์ความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์เท่าใดนัก เพราะผลลัพธ์ที่จะเกิดตามมาก็คือ ลวดลายของผ้าไหมอันเกิดจากการว่าจ้างย่อมเป็นของลูกค้าผู้ว่าจ้าง ทำให้ช่างทอผ้าไหมไม่อาจผลิตผ้าไหมในลวดลายนั้นได้อีกต่อไป ผลร้ายที่จะตามก็คือความเสียหายต่ออุตสาหกรรมการผลิตผ้าไหมทั้งระบบของประเทศไทย

3) การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ในฐานะหน่วยงานของรัฐ ตามที่มาตรา 14 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ได้บัญญัติไว้ว่า

“มาตรา 14 กระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่นย่อมมีลิขสิทธิ์ในงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยการจ้างหรือตามคำสั่งหรือในความควบคุมของตน เว้นแต่จะได้ออกกลางกันไว้เป็นอย่างอื่นเป็นลายลักษณ์อักษร”

ความผูกพันตามกฎหมายระหว่างพนักงาน ข้าราชการ ลูกจ้างของหน่วยงานราชการกับหน่วยราชการ หน่วยงานอื่นใดของรัฐและท้องถิ่น ได้แก่ความผูกพันตามสัญญาจ้างทำของ และสัญญาจ้างแรงงาน โดยตามมาตรา 14 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ถือว่า เจ้าของลิขสิทธิ์ในงาน

สร้างสรรค์เหล่านี้ย่อมได้แก่หน่วยราชการ แต่มีข้อน่าสังเกตว่า อายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ของหน่วยราชการนี้มีระยะเวลาเพียง 50 ปีนับแต่สร้างสรรค์งานชิ้นเท่านั้น

สำหรับลิขสิทธิ์ของหน่วยราชการก็งานผ้าไหมสุรินทร์นั้น จากการศึกษาปัจจุบันหน่วยราชการที่เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในผลงานเกี่ยวกับผ้าไหมมากที่สุด คือ สถาบันหม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติ ดังปรากฏงานอันมีลิขสิทธิ์ของสถาบันหม่อนไหมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนางานผ้าไหมสุรินทร์มากมาย เช่น คู่มือหรือเอกสารเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าไหม การปลูกหม่อน การสาวไหม การย้อมสี ฯลฯ แต่หน่วยราชการดังกล่าวหาได้มีลิขสิทธิ์ในลวดลายบนผืนผ้าไหม เนื่องด้วยบทบาทของสถาบันหม่อนไหมมีเพียงการสนับสนุน ส่งเสริม พัฒนาการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม การสาวไหมด้วยมือ เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในท้องถิ่นเท่านั้น โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายแก่เกษตรกรและช่างทอผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์

4) การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ในฐานะผู้ดัดแปลงงานอันมีลิขสิทธิ์ ตามที่มาตรา 11 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ได้บัญญัติไว้ว่า

“มาตรา 11 งานใดมีลักษณะเป็นการดัดแปลงงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้โดยได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ให้ผู้ที่ได้ดัดแปลงนั้นมีลิขสิทธิ์ในงานที่ได้ดัดแปลงตามพระราชบัญญัตินี้แต่ทั้งนี้ไม่กระทบกระเทือนสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ที่มีอยู่ในงานของผู้สร้างสรรค์เดิมที่ถูกดัดแปลง”

สำหรับงานออกแบบลวดลายผ้าไหมสุรินทร์และเป็นงานดัดแปลงนั้น ลวดลายที่ปรากฏจากงานออกแบบมีอยู่ 2 ประเภทด้วยกัน คือ

ก) ลวดลายที่ดัดแปลงจากลวดลายผ้าไหมที่มีลิขสิทธิ์ของผู้อื่น

ข) ลวดลายที่ดัดแปลงจากลวดลายผ้าไหมที่เป็นงานสาธารณะ

ก) ลวดลายที่ดัดแปลงจากลวดลายผ้าไหมที่มีลิขสิทธิ์ของผู้อื่น จากการศึกษาพบว่า นักออกแบบลวดลายผ้าไหมสุรินทร์ส่วนหนึ่งได้นำลวดลายผ้าไหมอันมีลิขสิทธิ์ของผู้อื่นมาดัดแปลง ดังเช่นที่ กลุ่มทอผ้าไหม จันทรโสมมา อำเภอท่าสว่าง ฯลฯ งานดัดแปลงลวดลายผ้าไหมเช่นนี้จึงถือเป็นงานดัดแปลงตามมาตรา 11 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ลิขสิทธิ์ย่อมเป็นของผู้ดัดแปลง หากผู้ดัดแปลงได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ในลวดลายที่ถูกดัดแปลง

อย่างไรก็ตามตามข้อมูลศึกษา พบว่า ปัจจุบันนักออกแบบลวดลายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องกฎหมายลิขสิทธิ์ ประกอบกับความเชื่อพื้นฐานของชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ว่า กฎหมายลิขสิทธิ์จะสร้างอุปสรรคในการพัฒนาลวดลายผ้าไหมและธุรกิจของตน ทำให้งานดัดแปลงลวดลายผ้าไหมสุรินทร์เกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย โดยบรรดานักออกแบบไม่เคยขออนุญาตจากใช้สิทธิในลวดลายที่ถูกดัดแปลงจากเจ้าของลิขสิทธิ์เลย ทั้ง

เจ้าของลิขสิทธิ์ในลวดลายที่ถูกดัดแปลงก็ไม่ได้ให้ความสนใจต่อความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์แต่อย่างใด

พฤติกรรมของการดัดแปลงลวดลายของนักออกแบบผ้าไหมจังหวัดสุรินทร์ข้างต้นจึงเป็นเรื่องปกติของประเทศผู้บริโภคนานาชาติที่ปัญญามากกว่าการสร้างงานทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งสภาพเช่นนี้กำลังจะเปลี่ยนไปในอนาคต เมื่อใดก็ตามที่วงการอุตสาหกรรมผ้าไหมสุรินทร์และผ้าไหมไทยพัฒนามาสู่ผู้สร้างงานทรัพย์สินทางปัญญามากกว่าการบริโภคงานทรัพย์สินทางปัญญา เมื่อนั้นแนวความคิดเรื่องการเคารพสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ยังเกิดขึ้นและมาตรการทางกฎหมายลิขสิทธิ์จะถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลาย และการฟ้องคดีละเมิดลิขสิทธิ์ในลวดลายผ้าไหมก็จะเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในอนาคต

ข) ลวดลายที่ดัดแปลงจากลวดลายผ้าไหมที่เป็นงานสาธารณะ ได้แก่กรณีที่นักออกแบบนำลวดลายโบราณอันไม่มีลิขสิทธิ์มาใช้ งานออกแบบลวดลายผ้าไหมสุรินทร์เกิดลวดลายที่มีความใหม่ทางอุตสาหกรรมผ้าไหม เช่น ลวดลายผ้าไหมเอเปก ซึ่งเกิดจากนำลวดลายสัตว์หิมพานต์มาประกอบกับลายไทย เป็นต้น

สำหรับงานออกแบบประเภทนี้ไม่ถือเป็นงานดัดแปลงตามมาตรา 11 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 เพราะลวดลายผ้าไหมที่ถูกดัดแปลงมิใช่งานอันมีลิขสิทธิ์ของผู้อื่น ในทางกลับกันลวดลายที่ถูกดัดแปลงกลับเป็นงานสาธารณะ (public domain) หรืองานที่สิ้นสุดความคุ้มครองลิขสิทธิ์ การดัดแปลงลวดลายดังกล่าวจึงนับเป็นงานออกแบบลวดลายผ้าไหมด้วยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของนักออกแบบตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 งานสร้างสรรค์ประเภทนี้จึงถือเป็นว่า นักออกแบบคือผู้สร้างสรรค์ และนักออกแบบได้ไปซึ่งลิขสิทธิ์ ในฐานะเป็นผู้สร้างสรรค์มิใช่ผู้ดัดแปลง

5) การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ในฐานะผู้รวบรวม ตามที่มาตรา 12 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ได้บัญญัติไว้ว่า

“มาตรา 12 งานใดมีลักษณะเป็นการนำเอางานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้มารวบรวมหรือประกอบเข้ากัน โดยได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์หรือเป็นการนำเอาข้อมูลหรือสิ่งอื่นใดซึ่งสามารถอ่านหรือถ่ายทอดได้โดยอาศัยเครื่องกลหรืออุปกรณ์อื่นใดมารวบรวมหรือประกอบเข้ากัน หากผู้ที่ได้รวบรวมหรือประกอบเข้ากันได้รวบรวมหรือประกอบเข้ากันซึ่งงานดังกล่าวขึ้น โดยการคัดเลือกหรือจัดลำดับในลักษณะซึ่งมิได้ลอกเลียนงานของบุคคลอื่นให้ผู้ที่ได้รวบรวมหรือประกอบเข้ากันนั้นมีลิขสิทธิ์ในงานที่ได้รวบรวมหรือประกอบเข้ากันตามพระราชบัญญัตินี้แต่ทั้งนี้ไม่กระทบกระเทือนสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ที่มีอยู่ในงาน หรือข้อมูลหรือสิ่งอื่นใดของผู้สร้างสรรค์เดิมที่ถูกนำมารวบรวมหรือประกอบเข้ากัน”

ในส่วนองงานรวบรวมนั้น การศึกษาพบว่า งานรวบรวมลวดลายผ้าไหมสุรินทร์มีอยู่ 2 ประเภทด้วยกัน คือ

ก) งานรวบรวมลวดลายผ้าไหมจากลวดลายผ้าไหมที่มีลิขสิทธิ์ของผู้อื่น

ข) งานรวบรวมลวดลายผ้าไหมจากลวดลายผ้าไหมที่เป็นงานสาธารณะ

ก) งานรวบรวมลวดลายผ้าไหมจากลวดลายผ้าไหมที่มีลิขสิทธิ์ของผู้อื่น งานรวบรวม เช่นนี้อยู่ภายใต้บังคับมาตรา 12 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 หากผู้รวบรวมได้รับอนุญาต จากเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานที่ถูกรวบรวมแล้ว ผู้รวบรวมย่อมได้ลิขสิทธิ์ในงานที่รวบรวมดังกล่าว

ข) งานรวบรวมลวดลายผ้าไหมจากลวดลายผ้าไหมที่เป็นงานสาธารณะ กรณีที่ลวดลาย ผ้าไหมที่ถูกรวบรวมเป็นงานสาธารณะ (public domain) หรืองานที่สิ้นสุดความคุ้มครองลิขสิทธิ์ งานรวบรวมเช่นนี้ไม่ถือเป็นงานรวบรวมตามมาตรา 12 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 และ ในทางกฎหมายแล้ว ผู้รวบรวมลวดลายผ้าไหมที่เป็นงานสาธารณะเช่นนี้ย่อมถือเป็นผู้ได้ไปซึ่ง ลิขสิทธิ์ในฐานะเป็นผู้สร้างสรรค์ตามมาตรา 4 และมาตรา 8 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

สำหรับงานรวบรวมลวดลายผ้าไหมสุรินทร์ จากการศึกษพบว่า นักออกแบบส่วน ใหญ่ของชาวสุรินทร์มักใช้ลวดลายโบราณเป็นส่วนใหญ่ หากแต่ลวดลายเหล่านี้จะถูกดัดแปลงใน รายละเอียดมากบ้าง น้อยบ้าง เช่น สีที่ใช้ หรือลวดลายหลาย ๆ อย่างที่ถูกนำมาประกอบเข้า ด้วยกัน เป็นต้น งานออกแบบของจังหวัดสุรินทร์จึงเป็นงานดัดแปลงเป็นส่วนมาก เว้นแต่กลุ่ม หัตถกรรมผ้าไหมทอมือ อำเภอท่าสว่าง ของอาจารย์วีระธรรมฯ ซึ่งกลุ่มนี้มีผลงานออกแบบ ลวดลายทั้งงานดัดแปลง และงานรวบรวมลวดลาย แต่ลวดลายส่วนใหญ่ที่กลุ่มนี้รวบรวมคือ ลวดลายโบราณอันเป็นงานสาธารณะ ดังนั้นอาจารย์วีระธรรมฯ จึงเป็นผู้สร้างสรรค์และได้ลิขสิทธิ์ ในงานออกแบบรวบรวมลวดลายโบราณ ในฐานะที่อาจารย์วีระธรรมฯ เป็นผู้สร้างสรรค์ตาม มาตรา 4 และมาตรา 8 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

ดังนั้นในสภาวะปัจจุบันกฎหมายลิขสิทธิ์ไทยจึงเป็นกฎหมายที่ไม่อาจคุ้มครองลวดลาย บนผืนผ้าไหมไทยที่เกิดจากการทอ และเมื่อพิจารณากฎหมายลิขสิทธิ์โดยเฉพาะแล้ว งานอันมี ลิขสิทธิ์ในปัจจุบันของผ้าไหมไทย คือ งานออกแบบลวดลายผ้าไหมไทยและงานผ้าไหมบาติก เท่านั้น ในฐานะที่งานออกแบบลวดลายผ้าไหมไทยและงานผ้าไหมบาติกเป็นงานศิลปประยุกต์ ทั้งนี้เนื่องด้วยเหตุที่กฎหมายลิขสิทธิ์ไทยมิได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานงานทางวัฒนธรรมของประเทศ หากแต่กฎหมายลิขสิทธิ์เกิดขึ้นด้วยผลของสนธิสัญญาระหว่างประเทศ กฎหมายลิขสิทธิ์ไทยจึง เป็นเพียงภาพสะท้อนความคุ้มครองตามแนวความคิดและวัฒนธรรมของชาติตะวันตก

4.7 สิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์

สิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ ได้แก่สิทธิแต่เพียงผู้เดียว (exclusive right) ซึ่งกฎหมายลิขสิทธิ์มอบไว้ให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ เพื่อการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากงานอันมีลิขสิทธิ์ ไม่ว่าจะในการทำซ้ำ คัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชน อนุญาตให้ใช้สิทธิแทนเจ้าของลิขสิทธิ์ ทั้งนี้ภายใต้อายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ที่จำกัด

ปรัชญาพื้นฐานของสิทธิทางเศรษฐกิจ คือ การใช้กลไกทางกฎหมายเป็นตัวกระตุ้นแรงจูงใจของเจ้าของลิขสิทธิ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการสร้างสรรคผลงานอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มมากขึ้น โดยกฎหมายขอมอบสิทธิแต่เพียงผู้เดียวแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ ซึ่งสิทธินี้จึงเป็นสิทธิที่จะปฏิเสธบุคคลอื่น ๆ ได้ทั้งสิ้น หากบุคคลเหล่านั้นจะมาแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ของตน

เนื้อหาสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ที่สำคัญ คือ เฉพาะเจ้าของลิขสิทธิ์เพียงผู้เดียวเท่านั้นที่มีสิทธิในข้อมูลหรืองานออกแบบของตน ส่วนผู้บริโภคงานอันมีลิขสิทธิ์จะมีสิทธิเพียงการใช้ประโยชน์จากข้อมูลหรืองานออกแบบเท่านั้น แต่ผู้บริโภคงานไม่มีสิทธิคัดลอกข้อมูลหรืองานออกแบบเหล่านั้น ตัวอย่างเช่น หนังสืออธิบายตามกฎหมายลิขสิทธิ์ถือเป็นงานวรรณกรรม แต่สิ่งทีกฎหมายลิขสิทธิ์ให้ความคุ้มครองเจ้าของลิขสิทธิ์ ก็คือ การห้ามบุคคลทุกคนทำซ้ำ คัดแปลงหรือเผยแพร่ซึ่งเนื้อหานิยายที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ เป็นต้น

สำหรับสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ตามกฎหมายไทย ปรากฏอยู่ตามมาตรา 15 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ซึ่งบัญญัติไว้ดังนี้

“มาตรา 15 ภายใต้บังคับมาตรา 9 มาตรา 10 และมาตรา 14 เจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมมีสิทธิแต่ผู้เดียวดังต่อไปนี้

- (1) ทำซ้ำหรือคัดแปลง
- (2) เผยแพร่ต่อสาธารณชน
- (3) ให้เช่าต้นฉบับหรือสำเนางานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ และสิ่งบันทึกเสียง
- (4) ให้ประโยชน์อันเกิดจากลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่น
- (5) อนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิตาม (1) (2) หรือ (3) โดยจะกำหนดเงื่อนไขอย่างใดหรือไม่ก็ได้ แต่เงื่อนไขดังกล่าวจะกำหนดในลักษณะที่เป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรมไม่ได้

การพิจารณาว่าเงื่อนไขตามวรรคหนึ่ง (5) จะเป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรมหรือไม่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง”

(1) **ทำซ้ำ หรือดัดแปลง** ซึ่งสิทธิดังกล่าวนี้เจ้าของลิขสิทธิ์ในงานออกแบบลวดลายผ้าใหม่ และเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหมบาติกพึงได้รับความคุ้มครอง ดังนี้

- **ทำซ้ำ (copy)** ตามที่มาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ได้ให้คำนิยามคำว่า “ทำซ้ำ” ไว้ดังนี้

“มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

ทำซ้ำ หมายความว่า รวมถึง คัดลอกไม่ว่าโดยวิธีใด ๆ เลียนแบบ ทำสำเนา ทำแม่พิมพ์ บันทึกเสียง บันทึกภาพ หรือบันทึกเสียงและภาพ จากต้นฉบับ จากสำเนา หรือจากการโฆษณาในส่วนอันเป็นสาระสำคัญ ทั้งนี้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน สำหรับในส่วนที่เกี่ยวกับโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้หมายความถึง คัดลอกหรือทำสำเนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์จากสื่อบันทึกใด ไม่ว่าด้วยวิธีใด ๆ ในส่วนอันเป็นสาระสำคัญ โดยไม่มีลักษณะเป็นการจัดทำงานชิ้นใหม่ ทั้งนี้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน”

ด้วยเหตุนี้การทำซ้ำตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 จึงอาจกล่าวได้ว่า การทำซ้ำจึงเป็นการคัดลอกข้อมูลหรือเนื้อหางานอันมีลิขสิทธิ์ของผู้อื่น ทั้งนี้ไม่ว่าจะคัดลอกเนื้อหาหรือข้อมูลดังกล่าวทั้งหมด หรือแต่บางส่วน และการคัดลอกนี้จะใช้เทคนิคหรืออุปกรณ์เช่นใดก็ได้ จนกระทั่งผู้คัดลอกได้ข้อมูลหรือเนื้อหาของงานที่เหมือนกับต้นฉบับทุกประการ

วิธีการทำซ้ำหรือคัดลอกในปัจจุบัน เช่น การถ่ายเอกสารหนังสือ การพิมพ์ การคัดลอก การสแกน การไรน์แผ่นซีดี ฯลฯ ซึ่งวิธีการเหล่านี้ทำให้งานต้นฉบับ copy คราวละจำนวนมาก ๆ โดยผู้กระทำใช้เวลาและการลงทุนเพียงเล็กน้อย ในขณะที่ผู้ผลิตงานต้องใช้เงินทุนและทรัพยากรจำนวนมากเพื่อสร้างงาน

ตัวอย่างของสิทธิการทำซ้ำของเจ้าของลิขสิทธิ์ เช่น

นาย ก เป็นผู้ประพันธ์หนังสือหลักการใช้ภาษาอังกฤษ และต่อมานาย ข ซื้อหนังสือหลักการใช้ภาษาอังกฤษจากนาย ก ผลลัพธ์ตามกฎหมาย คือ

1. นาย ข ได้รับกรรมสิทธิ์ในตัวหนังสือ นาย ข จะทำอย่างไรกับตัวเล่มหนังสือก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นฉีก ทำลาย อ่าน ฯลฯ ทั้งนี้สิทธิของนาย ข ในฐานะเป็นกรรมสิทธิ์พึงเป็นไปตามมาตรา 1336 ป.พ.พ. แต่

2. นาย ข. ไม่มีสิทธิข้อมูลเนื้อหาที่บรรจุในหนังสือ เพราะสิทธิในข้อมูลในหนังสือเล่มนี้อยู่ภายใต้การคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ทำให้นาย ข ไม่สามารถทำซ้ำ ดัดแปลงข้อมูลในหนังสือเล่มนี้ ทั้งนี้สิทธิในฐานะเจ้าของลิขสิทธิ์ยังคงเป็นของนาย ก ผู้ประพันธ์

สำหรับเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานออกแบบลวดลายของผ้าไหม และเจ้าของลิขสิทธิ์ในลวดลายบนผืนผ้าไหมบาติกนั้น บุคคลทั้งสองย่อมได้ไปซึ่งสิทธิทำซ้ำลวดลายผ้าไหมจากการ

ออกแบบและจากการพิมพ์ลาย ผู้ซื้อผ้าไหมทั้งสองประเภทนี้ย่อมมีสิทธิเพียงการนำมาผ้าไหมไปใช้งาน เช่น ตัดเสื้อ กางเกง ทำกระเป๋า ฯลฯ แต่ผู้ซื้อผ้าไหมย่อมไม่อาจตัดลอกวาดลายบนผืนผ้าไหมไป เพื่อใช้การประโยชน์ส่วนตน ทั้งนี้ไม่ว่าการคัดลอกวาดลายจะเป็นเพียงบางส่วน หรือทั้งหมดของลวดลายบนผืนไหม มิฉะนั้นการคัดลอกเช่นนี้ย่อมนับเป็นการทำซ้ำ และผู้กระทำคือผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ซึ่งต้องรับโทษตามกฎหมาย

- **ดัดแปลง** ตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

“**มาตรา 4** ในพระราชบัญญัตินี้

ดัดแปลง หมายความว่า ทำซ้ำโดยเปลี่ยนรูปใหม่ ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม หรือจำลองงานต้นฉบับในส่วนอันเป็นสาระสำคัญโดยไม่มีลักษณะเป็นการจัดทำงานชิ้นใหม่ ทั้งนี้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน...

(4) ในส่วนที่เกี่ยวกับศิลปกรรม ให้หมายความรวมถึง เปลี่ยนงานที่เป็นรูปสองมิติหรือสามมิติ ให้เป็นรูปสามมิติหรือสองมิติ หรือทำหุ่นจำลองจากงานต้นฉบับ”

ดังนั้นการดัดแปลงก็คือการทำซ้ำ (คัดลอก หรือ copy) รูปแบบหนึ่ง เพียงแต่การทำซ้ำในรูปการดัดแปลงนี้ ผลงานที่เกิดขึ้นได้เปลี่ยนแปลงไปจากต้นฉบับที่ถูกดัดแปลงมากบ้าง น้อยบ้าง โดยงานที่ดัดแปลงขึ้นมานี้มีใช้การจัดทำงานชิ้นมาใหม่แต่อย่างใด

ตัวอย่างงานดัดแปลง เช่น นาย ก ผู้แต่งหนังสือนิยายเรื่องสองเรา ตามกฎหมายลิขสิทธิ์นาย ก คือเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานวรรณกรรม ต่อมา นาย ข ได้นำนิยายเรื่องสองเรามาเป็นภาพยนตร์เรื่อง สองเรา เช่นนี้งานภาพยนตร์ของนาย ข คืองานดัดแปลงจากงานวรรณกรรมของนาย ก เป็นต้น

สำหรับการดัดแปลงลวดลายของผ้าไหมสุรินทร์ ในฐานะที่ลวดลายของผ้าไหมสุรินทร์คืองานศิลปประยุกต์ตามความในมาตรา 4 (4) พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 โดยงานที่มีลิขสิทธิ์ของผ้าไหมสุรินทร์ทั้งสองประเภท คือ งานออกแบบลวดลายและลวดลายบนผ้าไหมบาติกของผ้าไหมสุรินทร์ ปัจจุบันจากการศึกษาพบว่า การดัดแปลงลวดลายของผ้าไหมสุรินทร์ส่วนใหญ่เป็นการดัดแปลงลวดลายโบราณ ซึ่งลวดลายเหล่านี้เป็นงานสาธารณะหรืองานที่หมดอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ การดัดแปลงลวดลายเหล่านี้จึงมีลักษณะเป็นการนำลวดลายโบราณมาแก้ไข เพิ่มเติมในส่วนรายละเอียด ปรับเปลี่ยนสีสันทันของลวดลาย และนำลวดลายโบราณหลาย ๆ แบบมาผสมกัน จนกระทั่งเกิดลวดลายผ้าไหมที่มีรูปแบบสวยงามและแปลกใหม่ในสายตาของผู้บริโภค ดังนั้นการดัดแปลงเช่นนี้จึงถือเป็นการทำซ้ำหรือคัดลอกลวดลายโบราณ

โดยผู้ดัดแปลงได้ใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ปรับปรุงลวดลาย โครงสร้างและสี และลวดลายที่ถูกดัดแปลงได้ถูกนำเสนอใหม่ในรูปแบบลวดลายสองมิติและสามมิติที่มีความสวยงามมากกว่าในอดีต

(2) **เผยแพร่ต่อสาธารณชน** ภายใต้บังคับมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 เจ้าของลิขสิทธิ์ในงานลวดลายผ้าไหมสุรินทร์ชอบได้รับความคุ้มครอง ดังนี้

“มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

เผยแพร่ต่อสาธารณชน หมายความว่า ทำให้ปรากฏต่อสาธารณชน โดยการแสดง การบรรยาย การสวด การบรรเลง การทำให้ปรากฏด้วยเสียงและหรือภาพ การก่อสร้าง การจำหน่าย หรือโดยวิธีอื่นใดซึ่งงานที่ได้จัดทำขึ้น”

ตามกฎหมายลิขสิทธิ์การที่บุคคลใดนำเสนองานอันมีลิขสิทธิ์ต่อบุคคลทั่วไป เพื่อให้สาธารณชนได้พบเห็นงานอันมีลิขสิทธิ์แล้ว แม้ว่าการเผยแพร่งานอันมีลิขสิทธิ์ดังกล่าวจะไม่ปรากฏว่า ประชาชนคนใดให้ความสนใจหรือเข้ามารับชมก็ตาม การนำเสนองานอันมีลิขสิทธิ์ต่อสาธารณชนเช่นนี้ย่อมนับเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยวิธีการเผยแพร่ต่อสาธารณะชนแล้ว

สำหรับการเผยแพร่ต่อสาธารณชนในลวดลายผ้าไหมอันมีลิขสิทธิ์และงานออกแบบลวดลายผ้าไหมนั้น เพียงแต่ผู้ใดนำเสนอลวดลายของผ้าไหมอันมีลิขสิทธิ์ ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดอันเช่น การทำให้เกิดภาพ การจำหน่ายสำเนางานที่ลวดลายผ้าไหมอันมีลิขสิทธิ์แล้ว เพียงเท่านี้ย่อมนับเป็นการเผยแพร่ต่อสาธารณชนตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 แล้ว ทั้งนี้ไม่ว่าสาธารณชนจะสนใจรับชมงานอันมีลิขสิทธิ์หรือไม่ก็ตาม

(3) **ให้เข้าต้นฉบับหรือสำเนางานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ และสิ่งบันทึกเสียง** โดยทั่วไปเจ้าของลิขสิทธิ์จะได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ภายใต้หลักการสูญสิ้นสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ (the exhaustion of rights) คือ เจ้าของลิขสิทธิ์ชอบเรียกค่าตอบแทนจากสำเนางานซึ่งตนจำหน่ายแก่ผู้บริโภคได้เพียงครั้งเดียว และเมื่อผู้บริโภคจ่ายเงินเพื่อซื้อสำเนางานอันมีลิขสิทธิ์มาจากเจ้าของลิขสิทธิ์แล้ว ผู้บริโภคย่อมมีสิทธิใช้ประโยชน์จากสำเนางานลิขสิทธิ์ชิ้นนี้ได้ ตราบเท่าที่ผู้บริโภคไม่ได้ทำซ้ำ ดัดแปลง หรือเผยแพร่ต่อสาธารณชนซึ่งข้อมูลภายในอันมีลิขสิทธิ์

ตัวอย่าง นาย ก เจ้าของลิขสิทธิ์ในงานวรรณกรรม เมื่อนาย ก ได้ตีพิมพ์งานวรรณกรรมของตนออกจำหน่ายแล้ว ตามหลักการสูญสิ้นสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ (the exhaustion of rights) นาย ก ชอบเรียกเก็บค่าลิขสิทธิ์ในการใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ของตนผ่านกลไกราคาหนังสือ ทำให้ราคาหนังสือของนาย ก จึงเป็นราคาต้นทุนการผลิตรวมกับผลตอบแทนจากค่าลิขสิทธิ์ และเมื่อนาย ข ผู้บริโภคได้ซื้อหนังสือเล่มนี้ไป ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ถือว่า นาย ข ได้เสียค่าลิขสิทธิ์เพื่อตอบแทนการใช้ประโยชน์จากหนังสือวรรณกรรมของนาย ก แล้ว

ผลลัพธ์ตามกฎหมายลิขสิทธิ์คือ นาย ก หมดสิทธิเรียกเก็บค่าตอบแทนจากหนังสือเล่มที่จำหน่ายแก่นาย ข และนาย ข สามารถขาย จำหน่ายหนังสือเล่มนี้แก่ผู้อื่นได้ โดยนาย ก เจ้าของลิขสิทธิ์ในหนังสือวรรณกรรมเล่มนี้ไม่อาจเรียกเก็บค่าลิขสิทธิ์ได้อีก

อย่างไรก็ตามภายใต้อนุสัญญากรุงเบอร์ลิน ค.ศ.1886 และสนธิสัญญาลิขสิทธิ์ขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ทำให้กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทยจำเป็นต้องให้ความคุ้มครองแก่งานอันมีลิขสิทธิ์บางประเภทในมาตรฐานที่สูงกว่างานอันมีลิขสิทธิ์อื่น ๆ โดยกฎหมายลิขสิทธิ์ไทยได้ยกเว้นการบังคับใช้ “หลักการสูญสิ้นสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ (the exhaustion of rights)” ส่งผลให้เจ้าของลิขสิทธิ์ในงานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ งานภาพยนตร์ งานสิ่งบันทึกเสียงและงานทัศนวัสดุยังคงมีสิทธิเรียกเก็บค่าตอบแทนจากสำเนา งาน แม้ว่าผู้บริโภคจะได้ชำระค่าลิขสิทธิ์ในเวลาซื้อสำเนางานอันมีลิขสิทธิ์มาแล้วก็ตาม

สำหรับงานผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหมสุรินทร์ ในฐานะที่งานทั้งสองประเภทนี้เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทศิลปประยุกต์ และงานศิลปประยุกต์นี้ก็ได้สิทธิตามที่มาตรา 15 (3) บัญญัติไว้ว่า

มาตรา 15 ภายใต้บังคับมาตรา 9 มาตรา 10 และมาตรา 14 เจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมมีสิทธิแต่ผู้เดียวดังต่อไปนี้...

(3) ให้เช่าต้นฉบับหรือสำเนางานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ และสิ่งบันทึกเสียง

ดังนั้นเมื่อเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหมได้รับค่าตอบแทนจากการขายงานอันมีลิขสิทธิ์ในครั้งแรกแล้ว เจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมสูญสิ้นไปซึ่งสิทธิเรียกเก็บค่าตอบแทนในสำเนาอื่นซึ่งดังกล่าวอีกต่อไป และผู้ซื้อย่อมมีสิทธิขายผ้าไหมดังกล่าวแก่ผู้อื่นต่อไปได้ โดยการกระทำเช่นนี้ไม่นับเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ของเจ้าของลิขสิทธิ์

(4) ให้ประโยชน์อันเกิดจากลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่น หมายถึง เจ้าของลิขสิทธิ์เป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ และเจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมมีสิทธิอนุญาตให้บุคคลอื่นนำงานของตนไปใช้ประโยชน์ได้ ทั้งนี้ไม่ว่าเจ้าของลิขสิทธิ์จะเรียกเก็บค่าตอบแทนหรือไม่ก็ตาม

(5) อนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิตามมาตรา 15 (1) (2) หรือ (3) โดยจะกำหนดเงื่อนไขอย่างไรหรือไม่ก็ได้ แต่เงื่อนไขดังกล่าวจะกำหนดในลักษณะที่เป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรมไม่ได้ อันได้แก่กรณีที่เจ้าของลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหมยินยอมให้บุคคลอื่นทำซ้ำ ดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชน โดยเจ้าของลิขสิทธิ์จะกำหนดเงื่อนไขใด ๆ ขัดต่อการค้าที่เป็นธรรมมิได้ เช่น นาย ก เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานออกแบบลวดลายผ้าไหม นาย ก อนุญาตให้นาย ข ทำซ้ำ

ลวดลายผ้าไหมของตนได้ หากแต่ นาย ข ต้องสั่งซื้อวัตถุดิบจาก นาย ก เพียงคนเดียวเท่านั้น โดย นาย ก ขายวัตถุดิบดังกล่าวในราคาสูงกว่าความเป็นจริงมาก เป็นต้น ตามตัวอย่างนี้เงื่อนไขการสั่งซื้อวัตถุดิบเช่นนี้นับว่าขัดต่อการค้าขายที่เป็นธรรม ทัศนญาณุญาตให้ใช้สิทธิเช่นนี้จึงไม่ชอบด้วยกฎหมาย

ดังนั้นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหม ซึ่งตามกฎหมายไทยมีอยู่ 2 ประเภทคือ เจ้าของลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหมพื้นเรียบที่พิมพ์ลาย และเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานออกแบบลวดลายของผ้าไหม เจ้าของลิขสิทธิ์ในงานทั้งสองประเภทจึงชอบมีสิทธิทางเศรษฐกิจตามมาตรา 15 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 และเจ้าของลิขสิทธิ์พึงใช้สิทธิตามมาตรา 15 (1) (2) (4) (5) เท่านั้น ส่วนสิทธิตามมาตรา 15 (3) เจ้าของลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหมทั้งสองประเภทไม่ได้รับความคุ้มครองเพราะงานผ้าไหมทั้งสองประเภทรุ่นหาใช้งานตามบทบัญญัติมาตรา 15 (3) กล่าวคืองานผ้าไหมไม่ใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทงานโสตทัศนวัสดุ งานภาพยนตร์ งานสิ่งบันทึกเสียง หรืองานโปรแกรมคอมพิวเตอร์

4.8 สิทธิของผู้สร้างสรรค์

ภายใต้ระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาซึ่งมีบุคคลที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์อยู่ 2 บุคคล คือ

บุคคลแรก เจ้าของลิขสิทธิ์ที่ได้รับสิทธิเรียกเก็บค่าตอบแทนจากผู้ใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ของตน ตามมาตรา 15 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

บุคคลที่สอง ผู้สร้างสรรค์ตามมาตรา 4 ในฐานะที่ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้ทำหรือก่อเกิดงานสร้างสรรค์อันมีลิขสิทธิ์ตามกฎหมายลิขสิทธิ์

ด้วยเหตุที่ผู้สร้างสรรค์คือผู้สร้างงานอันมีลิขสิทธิ์ขึ้น ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ทั่วโลกจึงกำหนดสิทธิพิเศษเฉพาะตัวของผู้สร้างสรรค์เท่านั้น สิทธิดังกล่าวก็คือสิทธิที่เรียกว่า “กรรมสิทธิ” หรือสิทธิในชื่อเสียงเกียรติคุณของผู้สร้างสรรค์ เพื่อที่ผู้สร้างสรรค์จะสามารถปกป้องชื่อเสียงเกียรติคุณของตน หากบุคคลอื่นใดมาก่อการรบกวนผู้สร้างสรรค์ จนผู้สร้างสรรค์อาจได้รับความเสียหายแก่ชื่อเสียงของตน

สำหรับกฎหมายลิขสิทธิ์ กรรมสิทธิ์หรือสิทธิในชื่อเสียงเกียรติคุณปรากฏอยู่ในบทบัญญัติมาตรา 18 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ดังนี้

“มาตรา 18 ผู้สร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้มีสิทธิที่จะแสดงว่าตนเป็นผู้สร้างสรรค์งานดังกล่าว และมีสิทธิที่จะห้ามมิให้ผู้รับโอนลิขสิทธิ์หรือบุคคลอื่นใดบิดเบือน ตัดทอน ดัดแปลง หรือทำโดยประการอื่นใดแก่งานนั้นจนเกิดความเสียหายต่อชื่อเสียงหรือเกียรติ

คุณของผู้สร้างสรรค์ และเมื่อผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตายทายาทของผู้สร้างสรรค์มีสิทธิที่จะฟ้องร้องบังคับตามสิทธิดังกล่าวได้ตลอดอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ทั้งนี้ เว้นแต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่นเป็นลายลักษณ์อักษร”

กรรมสิทธิ์ตามมาตรา 18 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 จึงเป็นสิทธิซึ่งผู้สร้างสรรค์พึงมีต่อชื่อเสียงเกียรติคุณ 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก สิทธิของผู้สร้างสรรค์ที่จะตัดสินใจว่า เมื่อใดผู้สร้างสรรค์สมควรนำงานสร้างสรรค์ออกสู่สาธารณะ

ประการที่สอง สิทธิของผู้สร้างสรรค์ที่จะอ้างความเป็นผู้สร้างสรรค์ในงานที่เผยแพร่ต่อสาธารณชน ซึ่งสิทธินี้ยังจำแนกย่อยออกเป็น 3 ประการ คือ

(ก) สิทธิเรียกร้องให้ชื่อผู้สร้างสรรค์ปรากฏลง ณ ที่ที่เหมาะสมในงานหรือสำเนางานที่ตนสร้างสรรค์ขึ้น และผู้สร้างสรรค์มีสิทธิอ้างความเป็นผู้สร้างสรรค์ตลอดเวลา

(ข) สิทธิหวงห้ามมิให้บุคคลอื่นกล่าวอ้างความเป็นผู้สร้างสรรค์ในงานนั้น

(ค) สิทธิห้ามบุคคลอื่นใช้ชื่อของผู้สร้างสรรค์ กรณีผู้สร้างสรรค์มิได้สร้างสรรค์งานชิ้นนั้นขึ้น

ประการที่สาม สิทธิห้ามมิให้บุคคลอื่นบิดเบือน ตัดทอน ตัดแปลง หรือกระทำโดยประการใดแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ จนอาจส่งผลให้ผู้สร้างสรรค์เกิดความเสียหายต่อชื่อเสียงเกียรติคุณ¹⁷

นอกจากนี้ภายใต้สนธิสัญญากรุงเบอร์ลิน ฉบับแก้ไข ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ค.ศ.1967 ที่ทำให้ประเทศไทยต้องบัญญัติมาตรา 18 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ขึ้น เพื่อรับรองสิทธิของผู้สร้างสรรค์ (กรรมสิทธิ์) แล้ว ประเทศไทยยังได้รับแนวความคิดเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์อีกด้วยว่า กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้สร้างสรรค์ สิทธิดังกล่าวนี้ย่อมตกแก่ผู้สร้างสรรค์ตลอดไป แม้ว่าผู้สร้างสรรค์อาจขายลิขสิทธิ์หรือสิทธิในฐานะเจ้าของลิขสิทธิ์แก่บุคคลอื่นไปก็ตาม ผู้สร้างสรรค์ก็ยังคงมีกรรมสิทธิ์อยู่ตลอดไป กรรมสิทธิ์จึงเป็นสิทธิที่ไม่อาจจำหน่ายโอนแก่บุคคลอื่นได้ ทั้งกรรมสิทธิ์ยังเป็นสิทธิที่ตกติดไปกับผู้สร้างสรรค์ตลอดเวลา

สำหรับผู้สร้างสรรค์งานผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหม บุคคลทั้งสองย่อมได้ไปซึ่งกรรมสิทธิ์ หรือ สิทธิในชื่อเสียงเกียรติคุณตามมาตรา 18 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ภายใต้ระยะเวลาความคุ้มครอง คือตลอดชีวิตของผู้สร้างสรรค์และต่อไปอีกห้าสิบปีนับแต่ผู้

¹⁷ ศาสตราจารย์กระเนิง ฉาไซย. “หลักทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมายลิขสิทธิ์” กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา.

(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2532), น.239.

สร้างสรรค์งานผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหมถึงแก่ความตาย ทำให้ผู้สร้างสรรค์สามารถหวงห้ามการดัดแปลงลวดลายผ้าไหมอันมีลิขสิทธิ์ และผู้สร้างสรรค์ยังสามารถเลือกแสดงชื่อของตนบนผืนผ้าไหม เพื่อเป็นการแสดงถึงความเป็นเจ้าของงานสร้างสรรค์ชิ้นนั้นได้

4.9 การละเมิดลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหมและผลทางกฎหมาย

ในฐานะที่ผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหม คือ งานศิลปประยุกต์ การละเมิดลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหมทั้งสองพึงเกิดขึ้นได้ 2 รูปแบบด้วยกัน คือ

รูปแบบแรก การละเมิดลิขสิทธิ์ขั้นต้น

รูปแบบที่สอง การละเมิดลิขสิทธิ์ขั้นรอง

4.9.1 การละเมิดลิขสิทธิ์ขั้นต้น คือการที่บุคคลใดได้ละเมิดลิขสิทธิ์ของผู้อื่น โดยบุคคลดังกล่าวได้กระทำโดยตรงต่องานอันมีลิขสิทธิ์หรือตำแหน่งงานอันมีลิขสิทธิ์ เช่น การนำแผ่นซีดีอันมีลิขสิทธิ์ไปทำซ้ำอีก 1 แผ่น ฯลฯ

สำหรับการละเมิดลิขสิทธิ์ในลวดลายบนผืนผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหม ในฐานะที่งานลวดลายบนผืนผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหมเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทงานศิลปประยุกต์และเป็นงานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย พฤติกรรมของการละเมิดลิขสิทธิ์ขั้นต้นของงานศิลปกรรมจึงอยู่ในบังคับบทบัญญัติมาตรา 27 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ซึ่งบัญญัติไว้ดังนี้

“มาตรา 27 การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ โดยไม่ได้รับอนุญาตตามมาตรา 15 (5) ให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้กระทำดังต่อไปนี้

(1) ทำซ้ำหรือดัดแปลง

(2) เผยแพร่ต่อสาธารณชน”

ภายใต้บังคับมาตรา 27 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ลวดลายของผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหมอาจถูกละเมิดลิขสิทธิ์ได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1) การทำซ้ำ ตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ได้ให้ความหมายไว้ว่าการทำซ้ำ หมายถึง การคัดลอกไม่ว่าโดยวิธีใด ๆ เลียนแบบ ทำสำเนา ทำแม่พิมพ์ บันทึกเสียง บันทึกภาพ หรือบันทึกเสียงและภาพ จากต้นฉบับ จากสำเนา หรือจากการโฆษณาในส่วนอันเป็นสาระสำคัญ ทั้งนี้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน สำหรับในส่วนที่เกี่ยวกับโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้หมายความถึง คัดลอกหรือทำสำเนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์จากสื่อบันทึกใด ไม่ว่าด้วยวิธีใด ๆ ในส่วนอันเป็นสาระสำคัญ โดยไม่มีลักษณะเป็นการจัดทำงานชิ้นใหม่ ทั้งนี้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน

การละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยการทำซ้ำในลวดลายของผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายของผ้าไหมสุรินทร์จึงได้แก่ การที่บุคคลใดได้คัดลอก (copy) ลวดลายซึ่งเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่น ไม่ว่าจะบุคคลดังกล่าวจะใช้วิธีการใด เพื่อคัดลอกลวดลายของผ้าไหมที่มีลิขสิทธิ์ โดยเจ้าของลิขสิทธิ์ในลวดลายผ้าไหมดังกล่าวไม่ได้อนุญาต และบุคคลนั้นได้นำลวดลายผ้าไหมที่มีลิขสิทธิ์เหล่านี้ไปผลิตผ้าไหมของตนเอง การกระทำเช่นนี้ตามกฎหมายแล้วถือว่า ผู้กระทำเป็นผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ขั้นต้น เพราะบุคคลดังกล่าวได้คัดลอกลวดลายผ้าไหมที่มีลิขสิทธิ์จากผืนผ้าไหมของเจ้าของลิขสิทธิ์โดยตรง

สำหรับปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ในลวดลายผ้าไหมสุรินทร์นั้น จากการศึกษาในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ในลวดลายผ้าไหมที่มีลิขสิทธิ์ยังมีจำนวนไม่สูงมากนัก เพราะผู้ผลิตผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ส่วนใหญ่ คือ ผู้ผลิตผ้าไหมเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม ทำให้ลวดลายของผ้าไหมสุรินทร์จึงเป็นลวดลายโบราณตามประเพณีวัฒนธรรมของตน เช่น ลายผ้าโฮล ลายผ้าจก ลูกแก้ว ฯลฯ ซึ่งลวดลายเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นงานที่สิ้นสุดความคุ้มครองลิขสิทธิ์ (งานสาธารณะ Public domain) แล้ว การที่บุคคลใดนำลวดลายเหล่านี้ไปใช้จึงไม่ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์แต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ในงานลวดลายผ้าไหมสุรินทร์ที่มีลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย เช่น ลวดลายผ้าไหมกลุ่มจันทร์โสมา อำเภอท่าสว่าง ฯลฯ งานลวดลายผ้าไหมกลุ่มนี้กำลังประสบปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ และการลงขายสินค้าผ้าไหมจากชาวเขมรประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งการขาดความเคารพสิทธิในความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในลวดลายผ้าไหม โดยจากการศึกษาพบว่า สินค้าผ้าไหมของผู้ผลิตรายอื่นถูกนำมาขายบริเวณหน้าหมู่บ้านกลุ่มทอผ้าไหมเหล่านี้ และผ้าไหมเหล่านี้มีลวดลายเหมือนหรือคล้ายกับลวดลายของกลุ่มทอผ้าไหมกลุ่มจันทร์โสมา อำเภอท่าสว่าง ทำให้ผู้บริโภคจำนวนมากซื้อสินค้าเหล่านี้ไป โดยผู้บริโภคเข้าใจว่าเป็นสินค้าผ้าไหมของผู้ผลิตกลุ่มจันทร์โสมา อำเภอท่าสว่าง ทั้ง ๆ ที่ความจริงแล้วผ้าไหมเหล่านี้คือสินค้าละเมิดลิขสิทธิ์

โทษฐานการละเมิดลิขสิทธิ์ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 มาตรา 69 ได้บัญญัติถึงโทษทางอาญาอันเกิดจากการละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรา 27 ไว้ว่า

“มาตรา 69 ผู้ใดกระทำการละเมิดลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงตามมาตรา 27 มาตรา 28 มาตรา 29 มาตรา 30 หรือมาตรา 52 ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงสองแสนบาท

ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นการกระทำเพื่อการค้า ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสี่ปี หรือปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงแปดแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

ประกอบกับการละเมิดลิขสิทธิ์ในลวดลายของผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหม ผู้กระทำผิดส่วนใหญ่มีเจตนาเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าทั้งสิ้น ส่งผลให้ผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ใน

งานผ้าไหมอันมีลิขสิทธิ์จึงต้องรับโทษตามมาตรา 69 วรรคสอง พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 อันมีระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสี่ปี หรือปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงแปดแสนบาท หรือทั้งจำ ทั้งปรับ

สำหรับผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ที่เป็นนิติบุคคล ตามมาตรา 74 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้บัญญัติให้ กรรมการและผู้แทนนิติบุคคลทุกคนต้องร่วมรับผิดชอบกับนิติบุคคล ดังนั้น สำหรับผู้ผลิตผ้าไหมในรูปกลุ่มอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมที่ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล การละเมิดลิขสิทธิ์จึงมีโทษที่รุนแรง ทำให้ผู้แทนนิติบุคคลของโรงทอผ้าไหมเหล่านี้ต้องร่วมรับผิดชอบทางโรงทอผ้าไหมเหล่านี้ละเมิดลิขสิทธิ์ในลวดลายผ้าไหมของบุคคลอื่น

ด้านการเยียวยาความเสียหายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ในลวดลายผ้าไหมที่ถูกละเมิดลิขสิทธิ์ กฎหมายลิขสิทธิ์ไทยได้เล็งเห็นถึงผลกระทบต่อเจ้าของลิขสิทธิ์ ทำให้ตามมาตรา 76 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 จึงกำหนดให้ เงินค่าปรับกึ่งหนึ่งตามมาตรา 69 ตกแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหายในเบื้องต้นแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ โดยไม่ตัดสิทธิเจ้าของลิขสิทธิ์ผู้เสียหายจะฟ้องคดีเรียกค่าเสียหายทางแพ่งต่อไปในอนาคต

2) **ตัดแปลง** ในฐานะที่ลวดลายของผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหมเป็นงานศิลปกรรมประเภทศิลปประยุกต์ การตัดแปลงลวดลายของผ้าไหมและงานออกแบบลวดลายผ้าไหมจึงอยู่ในบังคับมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ซึ่งให้ความหมายคำว่า “ตัดแปลง” ไว้ว่า

“มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

ตัดแปลง หมายความว่า ทำซ้ำโดยเปลี่ยนรูปแบบ ปรับปรุง แก้ไขเพิ่มเติม หรือจำลองงานต้นฉบับในส่วนอันเป็นสาระสำคัญโดยไม่มีลักษณะเป็นการจัดทำงานชิ้นใหม่ ทั้งนี้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน...

(4) ในส่วนที่เกี่ยวกับศิลปกรรม ให้หมายความรวมถึง เปลี่ยนงานที่เป็นรูปสองมิติหรือสามมิติ ให้เป็นรูปสามมิติหรือสองมิติ หรือทำหุ่นจำลองจากงานต้นฉบับ”

ด้วยเหตุที่การตัดแปลงเป็นการทำซ้ำรูปแบบหนึ่ง หากแต่การทำซ้ำในรูปงานตัดแปลงนี้ งานที่ตัดแปลงจะมีความแตกต่างกับงานที่ถูกตัดแปลงอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยงานตัดแปลงนี้ ยังคงสาระสำคัญบางอย่างเหมือนกับงานที่ถูกตัดแปลง เช่น จากงานออกแบบลวดลายบนกระดาษ ถูกตัดแปลงเป็นงานภาพพิมพ์บนผ้าไหม เป็นต้น

สำหรับลวดลายบนผืนผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหมอันเป็นงานที่มีลิขสิทธิ์นั้น โดยธรรมชาติของการผลิตผ้าไหมพิมพ์ลาย (ผ้าบาติก) และผ้าไหมทอมือ ผ้าไหมทั้งสองประเภทก็คืองานตัดแปลงจากงานออกแบบลวดลายบนกระดาษหรือคอมพิวเตอร์ ผ้าไหมจึง

ถือเป็นผลผลิตของการตัดแปลงงาน ผู้ผลิตผ้าไหมจึงถือเป็นผู้ตัดแปลง และหากผู้ผลิตผ้าไหมไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์งานออกแบบผลิตภัณฑ์แล้ว ผู้ผลิตผ้าไหมย่อมถือเป็นผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยการตัดแปลงตามมาตรา 27 (1) พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 และผู้ผลิตผ้าไหมย่อมต้องระวางโทษทางอาญาตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

ด้านโทษทางอาญาของการละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยวิธีคิดแปลง เช่นเดียวกับการละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยการทำซ้ำ โทษทางอาญาของการละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยการตัดแปลงจะมากหรือน้อยย่อมขึ้นอยู่กับมูลเหตุจูงใจในการละเมิดลิขสิทธิ์ โดยผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยมูลเหตุด้านผลประโยชน์ทางการค้าย่อมต้องระวางโทษสูงกว่าโทษละเมิดลิขสิทธิ์ทั่วไป ประกอบกับปัจจุบันการละเมิดลิขสิทธิ์ของลวดลายผ้าไหมเป็นไปเพื่อประโยชน์ทางการค้า ผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยการตัดแปลงจึงต้องระวางโทษตามมาตรา 69 วรรคสองพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 คือ จำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสี่ปี หรือปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงแปดแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

3) **เผยแพร่ต่อสาธารณชน** ตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ได้ให้ความหมายไว้ว่า เผยแพร่ต่อสาธารณชน หมายความว่า ทำให้ปรากฏต่อสาธารณชน โดยการแสดง การบรรยาย การสวด การบรรเลง การทำให้ปรากฏด้วยเสียงและหรือภาพ การก่อสร้าง การจำหน่าย หรือโดยวิธีอื่นใดซึ่งงานที่ได้จัดทำขึ้น ด้วยเหตุนี้การละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยวิธีการเผยแพร่ต่อสาธารณชนจึงเป็นการเปิดเผยงานอันมีลิขสิทธิ์ต่อสาธารณชน โดยเจ้าของลิขสิทธิ์ไม่ยินยอม และหากเพียงงานอันมีลิขสิทธิ์ถูกเผยแพร่ต่อสาธารณชนแล้ว ไม่ว่าประชาชนจะสนใจรับชมงานอันมีลิขสิทธิ์หรือไม่ การแสดงงานอันมีลิขสิทธิ์ต่อสาธารณชนย่อมนับเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยวิธีการเผยแพร่ต่อสาธารณชนแล้ว

สำหรับการละเมิดลิขสิทธิ์ในลวดลายผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหม ซึ่งงานทั้งสองประเภทคืองานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทศิลปกรรม การละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยวิธีการเผยแพร่ต่อสาธารณชนจึงได้แก่ การที่บุคคลใดนำลวดลายอันมีลิขสิทธิ์ของผ้าไหมออกเผยแพร่ต่อสาธารณชน โดยเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานลวดลายผ้าไหมไม่อนุญาต ทั้งนี้ไม่ว่าการทำออกเผยแพร่ต่อสาธารณชนจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม เช่น การแสดงลวดลายผ้าไหมในงานแสดง การโฆษณาจำหน่ายผ้าไหมที่มีลวดลายอันมีลิขสิทธิ์ ฯลฯ

ด้านโทษทางอาญาของผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยวิธีการเผยแพร่ต่อสาธารณชน เช่นเดียวกับการละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยวิธีการทำซ้ำ หรือตัดแปลง จุดมุ่งหมายในการกระทำผิดถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะหากผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ลวดลายของผ้าไหมมีจุดมุ่งหมาย เพื่อประโยชน์ทางการค้าแล้ว ผู้กระทำผิดต้องระวางโทษสูงขึ้นตามมาตรา 69 วรรคสองพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

กล่าวคือ ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสี่ปี หรือปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงแปดแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

4.9.2 การละเมิดลิขสิทธิ์ชั้นรอง

ได้แก่กรณีที่งานอันมีลิขสิทธิ์ถูกละเมิดลิขสิทธิ์ขึ้นตามมาตรา 27 ถึงมาตรา 29 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ทำให้เกิดสำเนางานอันละเมิดลิขสิทธิ์ขึ้นจำนวนหนึ่ง ในภายหลังเมื่อบุคคลอื่นรู้หรือควรรู้ว่าสำเนางานขึ้นดังกล่าว คือ งานอันละเมิดลิขสิทธิ์ แต่บุคคลดังกล่าวกลับกระทำการใดอย่างหนึ่งเพื่อกำไรจากสำเนางานอันละเมิดลิขสิทธิ์นั้น กรณีเช่นนี้ถือว่าบุคคลดังกล่าวหาใช่ผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ชั้นต้นที่กระทำต่องานอันมีลิขสิทธิ์โดยตรง หากแต่บุคคลดังกล่าวคือผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ชั้นรองที่กระทำต่อสำเนางานอันละเมิดลิขสิทธิ์อีกทอดหนึ่ง ซึ่งหลักเกณฑ์การละเมิดลิขสิทธิ์ชั้นรองนี้ปรากฏอยู่ตามมาตรา 31 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ดังนี้

“มาตรา 31 ผู้ใดรู้อยู่แล้วหรือมีเหตุอันควรรู้ว่างานใดได้ทำขึ้นโดยละเมิดลิขสิทธิ์ของผู้อื่น กระทำการใดอย่างหนึ่งแก่งานนั้นเพื่อกำไร ให้ถือว่าผู้นั้นกระทำการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้กระทำความดังต่อไปนี้

- (1) ขาย มีไว้เพื่อขาย เสนอขาย ให้เช่า เสนอให้เช่า ให้เช่าซื้อ หรือเสนอให้เช่าซื้อ
- (2) เผยแพร่ต่อสาธารณชน
- (3) แจกจ่ายในลักษณะที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์
- (4) นำหรือตั้งเข้ามาในราชอาณาจักร”

ความผิดฐานละเมิดลิขสิทธิ์ชั้นรองจึงประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ คือ เจตนากระทำความผิดเพื่อแสวงหาผลกำไรจากสำเนางานอันละเมิดลิขสิทธิ์ โดยผู้กระทำความผิดอาจใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อแสวงหาผลกำไรเช่นนั้นตามมาตรา 31 (1) ถึง (4) พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 เช่น การขายสำเนางานอันละเมิดลิขสิทธิ์ ฯลฯ

สำหรับงานลวดลายผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายของผ้าไหมเป็นงานมีลิขสิทธิ์ประเภทศิลปประยุกต์ตามมาตรา 4 และมาตรา 6 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 นั้น จากการศึกษาพบว่า ในบางท้องที่ชาวเขมรและชาวบ้านบางแห่งได้นำผ้าไหมที่ลอกเลียนแบบงานอันมีลิขสิทธิ์ออกจำหน่าย จนทำให้ผู้บริโภคสับสนหลงผิดว่า งานผ้าไหมที่ตนได้ซื้อไปนั้น คืองานผ้าไหมสุรินทร์ โดยพฤติการณ์เช่นนี้มีมูลเหตุจูงใจมาจากผลประโยชน์ทางการค้าเป็นสำคัญ และผ้าไหมเลียนแบบลวดลายเหล่านี้นับเป็นสินค้าละเมิดลิขสิทธิ์ ด้วยเหตุนี้การจำหน่ายสินค้าผ้าไหมลอกเลียนแบบลวดลายผ้าไหมอันมีลิขสิทธิ์จึงนับเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ชั้นรองตามมาตรา 31 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

ตัวอย่าง

นาย ก ได้นำผ้าไหมพื้นเรียบที่พิมพ์ลายมาทำซ้ำจำนวน 1,000 ผืน ซึ่งตามข้อเท็จจริงแล้วนาย ข เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในลวดลายผ้าไหมพื้นเรียบพิมพ์ลาย ในฐานะที่ลวดลายบนผืนผ้าไหมคืองานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทศิลปประยุกต์ ต่อมานาย ก รู้อยู่แล้วว่า ผ้าไหมจำนวน 1,000 ผืนของนาย ก เป็นงานละเมิดลิขสิทธิ์ นาย ก กลับนำผ้าไหมดังกล่าวไปขายตามท้องตลาด

กรณีเช่นนี้มีผลลัพธ์ทางกฎหมาย ดังนี้

นาย ก เป็นละเมิดลิขสิทธิ์ในงานศิลปกรรมประเภทศิลปประยุกต์ โดยมีนาย ข เจ้าของลิขสิทธิ์เป็นผู้เสียหาย การกระทำของนาย ก ย่อมนับเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรา 27 (1) พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 และนาย ก ต้องรับโทษทางอาญาตามมาตรา 69 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

นาย ค เป็นผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ขึ้นรองในงานศิลปกรรมประเภทศิลปประยุกต์ โดยนาย ค ได้รู้หรือควรรู้ว่า งานผ้าไหมซึ่งนาย ค รับมาจำหน่ายนั้นเป็นงานละเมิดลิขสิทธิ์บุคคลอื่น นาย ค จึงนับเป็นผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรา 31 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 และนาย ค ขอรับโทษทางอาญาตามมาตรา 70 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

โทษทางอาญาของผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ขึ้นรองตามมาตรา 31 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ คือโทษตามมาตรา 70 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 โดยโทษของผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ขึ้นรอนี้ยังจำแนกย่อยลงเป็น 2 ระดับ ทั้งนี้พิจารณาจากเจตนาของผู้ละเมิดลิขสิทธิ์เป็นสำคัญ ดังปรากฏตามบทบัญญัติมาตรา 70 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ดังนี้

“มาตรา 70 ผู้ใดกระทำการละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรา 31 ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนบาท

ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นการกระทำเพื่อการค้า ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามเดือนถึงสองปี หรือปรับตั้งแต่ห้าหมื่นบาทถึงสี่แสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

ดังนั้นพฤติกรรมการละเมิดลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหมจึงอยู่ภายใต้บังคับมาตรา 27 และมาตรา 31 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 โดยการละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรา 27 ถือเป็น การละเมิดลิขสิทธิ์ขั้นต้น หรือการละเมิดต่องานอันมีลิขสิทธิ์ และการละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรา 31 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ถือเป็น การละเมิดลิขสิทธิ์ขึ้นรอง หรือเป็นการกระทำเพื่อกำไรจากสำเนางานอันละเมิดลิขสิทธิ์ โดยผู้กระทำรู้หรือควรรู้ว่าสำเนางานดังกล่าวเป็นงานละเมิดลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่น โดยโทษทางอาญาที่ผู้ละเมิดลิขสิทธิ์จะได้รับเป็นไปตามมาตรา 69 และมาตรา 70 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

4.10 อายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์

ในฐานะที่งานลวดลายผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายของผ้าไหมเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทศิลปประยุกต์ ระยะเวลาแห่งความคุ้มครองลิขสิทธิ์ของงานลวดลายผ้าไหมและงานออกแบบลวดลายผ้าไหมจึงต้องอยู่ภายใต้บังคับบทบัญญัติมาตรา 22 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ดังนี้

“มาตรา 22 ลิขสิทธิ์ในงานศิลปประยุกต์ให้มีอายุยี่สิบห้าปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอายุยี่สิบห้าปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก”

มูลเหตุแห่งการกำหนดอายุความคุ้มครองงานศิลปประยุกต์ตามมาตรา 22 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 มาจากสนธิสัญญากรุงเบอร์ลิน ซึ่งกำหนดเรื่องอายุความคุ้มครองแยกออกเป็น 2 ระบบ คือ

ระบบแรก หลักทั่วไปของอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์

ระบบที่สอง หลักการกำหนดอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามประเภทของงานอันมีลิขสิทธิ์

ระบบแรก หลักทั่วไปของอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ ภายใต้อนุสัญญาเบอร์ลิน ฉบับแก้ไขกรุงเบอร์ลิน ค.ศ.1908 ซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์เรื่องอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรค์ไว้ว่า ผู้สร้างสรรค์ชอบได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์และต่อไปอีก 50 ปี นับแต่ผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย ประเทศไทยในฐานะสมาชิกตามอนุสัญญาฉบับนี้ ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องตรากฎหมายลิขสิทธิ์รองรับหลักเกณฑ์เรื่องอายุความคุ้มครองตามอนุสัญญาเบอร์ลิน ฉบับแก้ไขกรุงเบอร์ลิน ค.ศ.1908 ภายใต้หลักเกณฑ์ที่ว่า ประเทศสมาชิกสนธิสัญญากรุงเบอร์ลินต้องตรากฎหมายภายในประเทศ เพื่อรับรองว่าผู้สร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์จะได้รับความคุ้มครองในระดับที่ไม่ต่ำกว่าที่อนุสัญญากรุงเบอร์ลินกำหนดไว้ ทำให้ปัจจุบันในมาตรา 19 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ได้รับรองเรื่องอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรค์ไว้ดังนี้

“มาตรา 19 ภายใต้บังคับมาตรา 21 และมาตรา 22 ลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ให้มีอยู่ตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์ และมีอยู่ต่อไปอีกเป็นเวลาห้าสิบปี นับแต่ผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย

ในกรณีที่ผู้สร้างสรรค์ร่วม ลิขสิทธิ์ในงานดังกล่าวให้มีอยู่ตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์ร่วม และมีอยู่ต่อไปอีกเป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่ผู้สร้างสรรค์ร่วมคนสุดท้ายถึงแก่ความตาย

ถ้าผู้สร้างสรรค์หรือผู้สร้างสรรค์ร่วมทุกคนถึงแก่ความตายก่อนที่ได้มีการโฆษณางานนั้น ให้ลิขสิทธิ์ดังกล่าวมีอายุห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก

ในกรณีที่ผู้สร้างสรรค์เป็นนิติบุคคล ให้ลิขสิทธิ์มีอายุห้าสิบปีนับแต่ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์ขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอายุห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก”

ระบบที่สอง หลักการกำหนดอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามประเภทของงานอันมีลิขสิทธิ์ ภายใต้อนุสัญญากรุงเบอร์น ฉบับแก้ไข ณ กรุงบรัสเซลส์ ค.ศ.1948 ซึ่งวางหลักเกณฑ์การกำหนดอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ไว้ตามประเภทของงานอันมีลิขสิทธิ์ ทำให้ประเทศไทยได้ตรามาตรา 21 และมาตรา 22 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ขึ้น เพื่อรับรองว่างานอันมีลิขสิทธิ์บางประเภทมีอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์เฉพาะไว้ ดังนี้

“**มาตรา 21** ลิขสิทธิ์ในงานภาพถ่าย โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง หรืองานแพร่เสียงแพร่ภาพ ให้มีอายุห้าสิบปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอายุห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก”

“**มาตรา 22** ลิขสิทธิ์ในงานศิลปประยุกต์ให้มีอายุยี่สิบห้าปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอายุยี่สิบห้าปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก”

สำหรับงานลวดลายผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหมที่เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทศิลปประยุกต์ งานอันมีลิขสิทธิ์ทั้งสองประเภทจึงมีอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์เพียง 25 ปีนับแต่สร้างงานขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอายุยี่สิบห้าปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก ทั้งนี้เป็นไปตามที่มาตรา 22 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 บัญญัติไว้

วิธีการนับอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์งานลวดลายผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหมนั้น งานผ้าไหมอันมีลิขสิทธิ์ทั้งสองชนิดใช้การนับระยะเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดความคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามมาตรา 25 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ซึ่งบัญญัติไว้ดังนี้

“**มาตรา 25** เมื่ออายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ครบกำหนดในปีใด ถ้าวันครบกำหนดอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ไม่ตรงกับวันสิ้นปีปฏิทิน หรือในกรณีที่เมื่อจทรายวันครบกำหนดอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ที่แน่นอน ให้ลิขสิทธิ์ยังคงมีอยู่ต่อไปจนถึงวันสิ้นปีปฏิทินของปีนั้น”

ด้วยผลของบทบัญญัติมาตรา 25 การนับระยะเวลาการคุ้มครองลิขสิทธิ์จึงไม่ถือตามวันเดือนที่สร้างสรรค์งาน หากแต่การนับระยะเวลาคุ้มครองลิขสิทธิ์พึงนับตามปีเท่านั้น เช่นงานชิ้นนี้เริ่มคุ้มครองในปี พ.ศ.2550 และสิ้นสุดอายุความคุ้มครองในปีพ.ศ. 2575 วันสิ้นสุดระยะเวลาการคุ้มครองคือวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ.2575 อันเป็นวันสิ้นปีปฏิทิน เป็นต้น

นอกจากนี้การที่บทบัญญัติมาตรา 22 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 กำหนดไว้ว่า “...ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอายุยี่สิบห้าปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก” ส่งผลให้อายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานลวดลายผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหมสามารถขยายอายุความคุ้มครองได้ โดยก่อนที่งานผ้าไหมทั้งสองชนิดจะสิ้นสุดความคุ้มครองลิขสิทธิ์ลงในปีที่ 25 นับแต่สร้างสรรค์งานขึ้น หากเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานผ้าไหมทั้งสองชนิดตัดสินใจโฆษณางานขึ้นเป็นครั้งแรกด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การผลิตผ้าไหมบาติกออกจำหน่าย หรือทำหนังสือรวมแบบลวดลายผ้าไหมขึ้น ฯลฯ เพียงเท่านี้อายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานลวดลายผ้าไหมบาติกและงานออกแบบลวดลายผ้าไหมจะมีระยะเวลาความคุ้มครองเพิ่มขึ้นอีก 25 ปีนับแต่โฆษณางานครั้งแรกตามที่มาตรา 22 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 กำหนดไว้

ตัวอย่าง เมื่อปี พ.ศ.2550 นาย ก ออกแบบลวดลายผ้าไหมขึ้น 1 แบบ ผลตามกฎหมายมาตรา 22 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 คือ งานออกแบบผ้าไหมดังกล่าวจะมีอายุความคุ้มครอง 25 ปีนับแต่สร้างสรรค์งานขึ้น ผลลัพธ์คืองานชิ้นนี้จะสิ้นสุดความคุ้มครองลิขสิทธิ์ในปี พ.ศ.2575

ต่อมาปี พ.ศ. 2570 นาย ก ได้นำลวดลายบนผืนผ้าออกพิมพ์หรือจำหน่ายในท้องตลาดจำนวนมากพอควรแล้ว ซึ่งการกระทำเช่นนี้ถือเป็นการโฆษณางานตามกฎหมาย ส่งผลให้งานออกแบบลวดลายผ้าไหมชิ้นนี้จะสิ้นอายุความคุ้มครองในปี พ.ศ.2595 เพราะตามมาตรา 22 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ตอนท้ายบัญญัติว่า.... “แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอายุยี่สิบห้าปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก”

ดังนั้นแทนที่งานออกแบบลวดลายผ้าไหมชิ้นนี้จะสิ้นอายุความคุ้มครองลงในปี พ.ศ. 2575 ตามมาตรา 22 ตอนต้นพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 งานชิ้นนี้ก็กลับถูกขยายระยะเวลาความคุ้มครองต่อไปอีก 25 ปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2570 ผลลัพธ์คืองานออกแบบลวดลายผ้าไหมดังกล่าวจะสิ้นอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ลงในปี พ.ศ.2595 และหากรวมอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 ถึงปี พ.ศ.2595 แล้ว งานออกแบบลวดลายผ้าไหมนี้จะมีระยะเวลาคุ้มครองถึง 45 ปี